

84 (Дрое-Кара) 6
X-19

ХАПЧАЛАНЫ МАММЕТ

ДЕГЕНДИ

Хапчаланы Маммет

ДЕГЕНДИ

Чам хапарла

Къарачай-Черкес республика китаб басма

ЧЕРКЕССК
2008

ДЕПОЗИТАРИ

Китабны тышын художник Къобанланы М. М.
джарашдыргъанды

Книга юмористических рассказов «Сказал» М. Хапчаева — результат его многолетнего творческого труда. Разнообразие тематики, сюжетов, их лёгкий, богатый язык — всё это делает рассказы интересными, своеобразными. Чувствуется богатый жизненный опыт автора, его высокое, глубокое чувство слова, тонкость восприятия жизненных ситуаций и коллизий.

кара: 6055-Д

X $\frac{4702280100-2}{9П1 (03)-2008}$ 2-2008

ISBN 978-5-7289-0251-5

© Хапчаланы Маммет, 2008

© Кырачай-Черкес
республика кърал
китаб басма, 2008

ЫЗЫ КЪАЛЫН БОЛСУН!

Кюн сайын ненча кере тюбесенг да, дагъыда тюберинг келиб тургъан адамла боладыла. Алай этерге излетген ол адамланы ариу халилериди, таза иннетлериди, кёбню билгенлериди, хар сёзлери джюрегинге джагъылгъаныды, тюбегенинг сайын джашаугъа огуур кёзден къараргъа юреннгенингди. Джамагъатны сыйын да, миллетни сыры да аланы юслериндеди. Алай адамланы бириди Джёгетей Аягъы шахарда джашагъан, журналист, джазыучу Хапчаланы Юсуфну джашы Маммет. Аны кесине тюберге излегенча излейбиз чыгъармаларын окъургъа да.

Ол 1935-чи джыл Гюрюлдеуюкде туугъанды. Кёчгюнчюлюкню кёзюуюнде Кыргъызстанда джашагъанды. Кырачайлыла джуртларына къайтханларында, кесини элине келеди Юсуфну юйдегиси. Маммет Кыргъызстанны Таласс шахарында орта школну бошагъанды. Институтха окъургъа барыргъа таблыкъ чыкъмайды. Ол сагъатда цемент заводну тамалы салыныб башлагъан эди. Ары бетонщик болуб, ишге джарашады. 1957 — 1962-чи джыллада алайда урунады. Андан сора Кырачай-Черкес кърал пединститутха заочно окъургъа киреди, элде школада устаз болуб ишлеб да тебрейди. Онбир джылны джаш тёлуге билим бериб, ариу халиге юретиб тургъанды.

1957-чи джыл огуна аны очерклери, хапарлары, назмулары газетде басмаланыб, радио бла берилиб башланган эдиле. Артхаракъда аны джазгъанлары талай джыйым китабда да чыкъгъан эдиле. 1956-чы джыл Мамметни хапарладан къуралгъан «Мени насыбым» деген энчи китабы басмаланады. Анга окъуучула джылы тюбейдиле, басмада да махтайдыла.

Джөгетей Аягы район радиога тамада керек болганында, Хапча улуну ол күүлукъга эм тыйыншлыга санайдыла. Районланы башчылары болуб кълмай, Къарачай-Черкес радиокомитет да къарай эди аллай иш-леге. Баш билими да болган, халкъга аты белгили журналист, джазыучу алайда ишин да сый бла баджарлыгына эки джаныда ышанган эдиле. Маммет 30 джылдан артыкны күүлугъун сый бла тындырыб турады. Ол джылланы ичинде «Берчи кълла» деген назму эмда «Джашауубузну байрагы» деген хапарла бла очеркледен кълуралган китаблары басмаланадыла, бир къауум чыгъармалары школлада ана тилден, литературадан окъуу китаблагъа салынадыла. Тин байлыгыбызны ёсдюрюуде кълшхан кыйыны ючюн, анга «Къарачай-Черкес Республиканы культураны махтаулу күүлукъчусу» деген сыйлы ат аталады.

Бусагъатда кълунга алган китабны, багъалы окъучу, автор чыгъармачылыкъ ишге эс бёле тебрегенинден башлаб, эндиленге дери джыйыб турганды. Къысха, чам-накыырда халда айтылганлыкъга, сагъыш этсенг, хар бирини магъанасы теренди, ким да ойлашырчады. Не уллу джазыучуда иш этиб кюрешсе да, ол айтымланы, оюмланы кеси джанындан чыгъарыб арагъа салаллыкъ тюлдю. Маммет аланы халкъдан джыйганды, энди джарашдырыб, халкъга кълитарады. Мен оюм эттенден, китабны уллу, гитче да суюуб окъурукъду. Бу хапарчыкъла, фольклор дараджагъа чыгыб, миллетни аууз творчествосунда айтыллыкъларына да ишегим джокъду. Ызы кълын болсун!

Бу китаб бла бирге юйюпозге игилик, насыб кирсин!

АППАЛАНЫ Билял,
КъЧР-ни халкъ джазыучусу,
Россия Федерацияны
культураны махтаулу күүлукъчусу.

* * *

Къаншау ишден келиб, юс кийимлерин тешиб, диваннга таяннганды. Хант салыргъа столну ариулаб тебреген тиширыуна:

— Оллахий, бюгюн тамадам Сарыбековични больницагъа джатдырдыла, — деб мыдах тюрсюн алгъанды. Тиширыуу муну таба къараб, не болгъанды экен, деген соруууна джууаб излегенча тынгылагъанды.

Ол да:

— Къым-тым хапаргъа кёре, ол худжудан болур дейме, — деб тынгылагъанды.

Бир кесекден тиширыуу, не эсе да былай джарыгыракъ болуб, сора:

— Сени аны орнуна салыб къоймазламы экен, — дегенди.

* * *

Кече аты урланнган, эртденбла участок милиционерге келиб, хапарын айтханды. Ол да анга:

— Къалгъан малларымы Аллах сау ашатсын де да бир тохта, кычырыб айланма да, — дегенди.

* * *

Къарт къатын, сокъур ичегисине операция этерге хазырлай тургъан сестраны къулагына:

— Кызым, джаргъанлары ючюн ачха аладыла дейдиле, ол къаллай бир боллукъду? — деб шыбырдаб соргъанды. Ол да:

— Бусагъатда билмейме, — дегенди.

* * *

Поликлиникагъа келген эки таныш эркиши тюбешгендиле. Бири-биринден не къайгы бла келгенин соргъандыла.

— Оллахий, кесими хатам джокъду, келинчингинги тамагы ауруб, ауузундан сёзю чыкъмай къалгъанды, аны къайгысында айланама, — деб хапар айтханды. Бири:

— Ой, сени огъесе, бек багъалатхан мияла сауутларыны бирин полгъа джибериб сындырсанг, тауушу бек дженгил чыгыб къаллыкъды, — дегенди.

* * *

Джылы келген адам, туудугъуну юсюнден хапар айта келиб:

— Анга кийдирмеген затлары джокъду, дагы да джётел этгенден, ауругъандан бошамайды, — деб къыйналыб сёлешгенди.

Аны джылында сёз нёгери:

— Оллахий, бизни заманыбыздача аусуз кё-
чекчик бла айланса, чыртда аурурукъ тюл эди, —
дегенди.

* * *

Совхозну директору бир кюн сют фермагъа
келгенди. Ферма башчы, аллына чыгыб:

— Адей Адеевич, тынчлыкъмыды? Тюнене
элде джокъ эдинг да, аны ючюн сорама, — деб
бетине къарагъанды.

— Мени элде болмагъанымы къайдан бил-
динг? — деб соргъанды. Ол да:

— Тюнене ийнеклеге келген билямукъ
джукъа эди, — дегенди.

* * *

Бир джаш, юйленнгенден сора кёб турмай
айырылыргъа тебрегенди да, сюдо:

— Нек айырыласа, сылтау неди? — деб сор-
гъанды.

— Бир кёзю кысыкъды.

— Алгъан заманда алай болгъанын кёрмеген-
ми эдинг?

— Тюбеген кёзюде меннге кёз кысады, деб
тургъанма, — дегенди.

* * *

Джаш заманында субай чыбыкъча Махарбий-
ни къартлыкъ хорлаб, муккур болгъанды. Бир
кюн танышы тюбеге:

— Не этесе, къалайды саулукъ? — деб сор-
гъанды. Ол да:

— Совет властны заманында совхозда бичен
ишлеген агрегат къалагъан гебенча болгъанма, —
дегенди.

* * *

— Кърал тамадала бир къауум депутатла бла бир
тилли болалмай, болгъанны къатышдырыб баргъ-
анларына джюрегим бир бек къыйналады, — де-
генди бир тиширыу. Аны къатында олтургъан бир-
си тиширыу, не эсе тауушун акъырын этиб:

— Ала алай эте тургъа эдиле да, мен къыз-
чыкъны хабчюгюн ары бир джыйышдырыб бо-
шагъа эдим, — дегенди.

* * *

Аскерде къуллукъ этген бир джаш, анасына
меннге ефрейтор деген чын бергендиле, деб
билдиргенди. Анасы дуния бла бир къууаныб,
къарнашыннан туугъан къызчыкъны чакъырыб,
письмо джаздыргъанды. Юйлеринден, тийреден
хапар айта келиб, сора:

— Энди, ол инаралгъа-затха хыны этиб теб-
реме деб джаз, — дегенди.

* * *

Бир тиширыу, хоншусуну арбазына кириб:

— Ол къара киштигигиз джюджекчиклерими

артын этерге башлагъанды. Биягъында да бир-чигин алыб кетди, не этерге билмейме, — деб мыдах тюрсюню бла юйню иесине къарагъанды. Ол киши:

— Не айтайым, къайдам, ингирде киштик юйге джыйыла эсе, бир сѐлешиб кѐрейим, — дегенди.

* * *

Кетиб баргъан «Жигулини» тохтатыб, ГАИ-ни къуллукъчусу:

— Къайдан келесе, къайры бараса? — деб аны къагъытларына къарай соргъанды.

— Юйге барыб, кюнорта ушхуур ашаб, энди ызыма — ишге барама, — дегенди.

ГАИ-чи, къолунда къагъытланы да иесине бермей, алыб арлакъда нѐгери таба бара:

— Бизни да ашарыбыз келеди, — дегенди.

* * *

Адамла аслам олтургъан бир джерде, хар ким саулутъундан, аурууундан сѐлешгенди. Алагъа тын-гылаб тургъан биреулен да:

— Сени джаууунгу да аягъын тана бассын, — дегенди.

* * *

Бир киши юй бийчеси бла автобусну сакълаб тургъанлай, аланы тууралары бла чырайлы джаш

тиширыучукъ озгъанды. Киши, тамагъын ариула-
гъанча эте, аны ызындан къарагъанды. Тиширыуу
аны эслеб:

— Алай ары бойнунгу нек создунг? — деб сор-
гъанында, аны эшитмегенча этиб, кёкге къарай:

— Кюн бузулургъамы башлады эке? — дегенди.

* * *

Къыз суйюб, кеси разылыгъы бла эрге чыгъар-
гъа излегенинде, атасы, анасы да унамагъандыла.

Сора къыз бла джаш бир тилли болуб къач-
хандыла. Хапарны эшитиб, ата да, ана да орам-
гъа чыгъыб, хахайны басхандыла.

— Не къайгъы болду? — деб соргъанды хон-
шулары орамгъа чыгъыб.

— Ол ит къачыб кетгенди, — деб къызны ата-
сы къолларын силкгенди. Хоншу киши, аланы
къайыр итлери болгъанын билиб, къызына айт-
ханын ангыламай:

— Оллахий, табсыз болду, адамгъа хата этме-
ге эди, — дегенди.

* * *

Башха элде джашагъан эгечи келин алыб,
къарнашы анга келгенди. Ингирде къонакъла
келирге, столланы джарашдыра, ол киши:

— Тейри, энтда бир стол салайыкъ, тарлыкъ
этмесин, — деб эгечине къарагъанды. Ол не эсе
да тынгылагъанында, къарнашы къолу бла хон-
шуларыны юйлерин кёргюзте:

— Джашладан бир-экисин ары стол алыргъа джиберсек, — деб къошханды. Эгечи:

— Ала бла тюйюшюб турабыз, — дегенди.

* * *

Азиягъа джангы кёчюрюлген джыллада бир бёлек тиширыу, ушакъ эте келиб, Кавказда аллайым-быллайым къалды деб, тамам джюрекле-ри кыйналыб сёлешгендиле. Аладан бири, узун тын-гылауну ийиб туруб, сора:

— Ах, анда ма бу къолларым бла ишлеген бир тауукъ орнум къалганды, ол эсеме тюшсе, ичим кюйюб къалады, — дегенди.

* * *

Дорданбийни аякъ юсюнде туталмай, ичги болгъан джерден нёгерлери, машина бла юйю-не алыб келиб, тюшюрюб кетедиле. Ол эртден-бла уяныб, башы тулукъ болуб, кёзлерин да джар-ты-къурту ача, терезе тюбюнде чыммакъ чагъыб тургъан шаптал терекге къараб, кеси кесине:

— Къаллай уллу къар тюшгенди, — дегенди.

* * *

Хасанбий кесича, джылы адам ортасына джуу-укълашхан нёгери бла орамда кетиб баргъанлай, алларына юч-тёрт ариу кыыз чыгъыб къаладыла. Ала озуб кетгенден сора, нёгерине:

— Ий, биз юйленебиз деб айланган заманда быллай кызла нек джокъ эдиле? — дегенди.

* * *

Хар неси да мусхамыракъ бир джашны юйлендирейик деб, кыз кёргюзте алыб баргъандыла. Анда быланы алларына хант салгъандыла. Кюеу болургъа излеген стол юсюнде ашарыкъладан иги сермегенди. Кенгден къараб тургъан кызланы бири:

— Ашамадыгъыз деб, сауутланы джыя тебренлей, кюеулюк:

— Юйде да былай ашай турсакъ... — дегенди.

* * *

Печде адам болмагъан заманны мараб, юй иеси киши телевизорда сүймекликни юсюнден тыш къраллы киносериалгъа къараб тургъанлай, шыкыртсыз тишируу, кириб келиб, эшикни къатында сюелгенди. Анда кинода джаш бла кызны тенгизни джагъасында бир-бирлерине кысылыб башлагъанларын кёрюб, киши тютюн ичерге излеб, хурджунуна узала тебреб, тишируун эслегенди. Ол да, эшикден тышына атлай:

— Ай, насыблы кыз а, — дегенди.

* * *

Автобус тохтаучу джерде, ичгени сингиб, кеси джангыз биреулен скамейканы кыйыры-

на олтуруб, башын энишге ийиб турганды. Алайгъа абын-сюрюн эте, биреулен да келиб тохтаганды. Ол таулагъа джууукълашыб баргъан кюннге къараб, олтургъаннга:

— Кёкдеги аймыды, огъесе кюнмюдю? — деб соргъанды.

— Билмейме, мен мында джашамайма, — дегенди.

* * *

Келин алыргъа къызыу хазырлана тургъан юйде, аналары эркишисине энтда ол да, бу да керекди деб, талай затны тизгенди. Эркишиси, тынгылай туруб:

— Ол сен келген сагъатда да аллай бир зат этилгенми эди? — дегенди.

* * *

Сосланбекни автобус тохтаучу джерден иги кесек кенгде тургъанын эслеб, танышы Аубекир:

— Алан, берлакъгъа кел, автобус былайда тохтайды, — деб анга таууш этгенди. Ол да:

— Меннге башхасы джокъду, къайсы джанындан келсе да, анга минерикме, юйден башымы алыб барама, — дегенди.

* * *

Школда педсоветни джыйылыуунда къарачай тилден окъутхан устаз сёлеше тургъанлай, олтур-

гъанладан экеулен ышарыб, къым-тым болады-
ла. Артда аладан бири орусча бир сёзню тюз ай-
тмадын деб, кесине билдиргенди. Устаз да:

— Аллахха шукур, атасы, анасы бла сёлешген
сагъатда хар экинчи сёзню орусча айтычуладан
тюлме, — дегенди.

* * *

Атасы, анасы да унамай тургъанлай къызла-
ры суйгенине къачыб кетгенди. Барыб, сыйы-
рыб келигиз деб, бир бёлек джаш бла тиширы-
уну джибергендиле. Ала, чыртда унамайды, деб
къайтыб келедиле. Анасы кеси барыб, не къаза-
уат этсе да, экиден бир этдиралмай, ызына ауузу
от чагъа къайтады. Атасы:

— Ма, бюгюнден ары ол мени балам тюл-
дю, баргъан, келген боллукъ тюлдю, — деб
ант-кърал этеди.

Арадан бир ай озгъандан сора, ата да, ана да
машина бла джолгъа чыкъгъанларын кёрюб, от
хоншусу:

— Джолугъуз болсун, эртденлегенсиз, — деб
соруулу къарагъанында, ата ышара:

— Кюеу кёрпозторге хазырланабыз, — дегенди.

* * *

Сайлаулары аллы бла депутат болургъа изле-
генлени сёзлерине ышаныб, джангылгъанбыз, —
деб Харшим тынгылагъанды.

Нёгери:

— Алай не ючюн айтдынг, — дегенди.

— Тюнене биз ол депутатха сайлагъан Битдир улугъа салыб барыб, джарлылыгъымы айтдым. Тууар малларым, ууакъ аякълыларым да иги кесек бардыла. Бир-эки джылгъа джетерча туз бердирсенг дегенимде, бетиме бир тюрлю къараб, сора:

— Акъсакъл, бусагъатда базарлада, тюкенледе не излесенг да табарыкъса деб, бир бек ачыу этди, — дегенди.

* * *

Нюрахмат сыйы, намысы болгъан алапат ююдеги ёсдюрген, диннге къаны-джаны бла берилген адамды. Бир кюн нёгерлерини бири:

— Нюрахмат, Аллах айтса, саулугъунг да игиди, не джаны бла да баш тутхан адамса, ол бирсилеча Кябагъа, хаджиликге не эсе да бармайса, — деб соргъанды. Ол бир кесек тынгылаб:

— Кябагъа баргъан, хаджи болуб келген тюддю иш, хаджиликни тута билгендеди иш, — дегенди.

* * *

Тау джайлыкъда, малчыла джыйылгъан бир джерде, «Солумагъанлай, ёрге туруб, бир челек сютню ичгеннге ящик аракъы бла бир къой салама. Эришиб ичалмай къалса, ол саллыкъды», деб сёлешгенди биреулен. Ичлеринден бири челек толу бир сютню алыб, солумагъанлай, ичиб бошаб, челекни дынгырматыб, арлакъгъа атханды.

Аланы туураларындан къараб тургъан къарт къойчу киши:

— Ой, юйюнг кьурурукъ, бюгюн табдынг да ичдинг, тамбла ол гыбытны гырмык бламы толтурлукъса, — дегенди.

* * *

Тахта кёгетле сата тургъан тиширыуну къатында тохтаб, джылы келген бир киши, багъасын да соруб, сора эки килограмм агурча бла бир килограмм помидор бер деб, ачхасын узатханды. Къартны хызенине аланы къюуб, ачхасыны да къалгъанын ызына къайтаргъанды. Ол киши алайдан кетгенден сора, сатыу этген тиширыуну къатында сюелиб, алагъа къараб тургъан кызы:

— Ання, юч сомну артыкъ алдың, — деб анасына къарагъанды.

— Ол да:

— Хата джокъду, алыучула кёбдюле, биз а бирбиз, сен да энди аллайлагъа юренирге керексе, — дегенди.

* * *

— Ий, Даутну джашы школда окъугъан заманда устазланы аны аманлагъандан сора ишлери джокъ эди. Энди уа кёресе, юч-тёрт джылны заочно окъуб, юрист деген диплом алыб чыкъды, — деб бир тиширыу не эсе да ахсынды. Къатындагъы:

— Аны несине сейирсинесе, ачханг болса, хар джыл сайын бир диплом алыб да барырса, — дегенди.

* * *

Джылы келген шофёр, он литр бензин куй деб, ачхасын узатыб, эрлай бурулуб баргъан стрелкагъа къараб, ол тогузда тохтагъанлай, тамам джюреги кыйналыб:

— Ай, юйюнге, хар заманда былай этесе, башха капек хайырым болмайын, кьюру пенсиячыгыма къараб турама, сиз а, — деб иги кычырыб селешди. Бир мыйыкълы, борсукъ тешикден къарагъанча, терезчикден бир кёзюн да кыса, къараб:

— Биз пенсия да алмайбыз, ызынгдан келгеннге джол бер, — дегенди.

* * *

Элде чамчы, накъырдачы Муштуну контор къатында джыйылыб тургъан тогуз-он эркиши бери келе тургъанын кёрюб, кыуш-муш болуб, аны бла саламлашмазгъа деб, келишедиле. Ол быланы къатларына келиб:

— «Ассалам алейкум», — деб тохтайды. Киши саламын алмагъанды, селешмегенди. Сора Мушту «Тобастоо, адамлагъа келеме деб, ёлгенлеге келиб къалгъанма да, — деб къолларын джайыб, бир дууа этдирейим» — дегенди.

* * *

Бекирбекге, ал джыллада газетде назмуларынг чыгыучан эдиле, энди не эсе да эслемейбиз, — деб танышы соргъанды.

Капа:
6055

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА
КАРААГЕЛИ-ЧЕРКЕССКОЙ

— Алан, ол джыллада берген гонорарларына бир зат ала эдинг. Энди джокъну орнундады. Сора ол назмуладан меннге не барды, — дегенди.

* * *

Врач джаш, ауруб джатхан къартха къарай келиб:

— Халынг къалайды? — деб соргъанды.

— Оллахий, бу тохтур къызчыкъларынг чыммакъ кийиниб келиб, ышара-ышара, укол этейик, алайынга-былайынга къарайыкъ деб тебреселе, ненги да унутаса, — дегенди.

* * *

Эшек арба бла кетиб баргъан бир таулу къарт, кёкде самолётну кёргенинде, къатында олтуруб келген тиширыуна айланыб:

— Оллахий, не эсе да ашыгдады, — дегенди.

* * *

Башха элде джашагъан биреулен, къарнашыны ауругъан хапарын эшитиб, къыш сууукъда тиширыуу бла бирге аны кёрюрге баргъанды. Ол келин, къайыныны къатына джууукъ олтуруб:

— Джашчыкъ, не ашарыкъ эсенг да бир айт, Аллах бирди, табарыкъма, — дегенди.

Ауругъан, тынгылаб туруб, сора мусхот ашаргъа скойгенин айтханды. Алайдагыла бу къыш

къыямытда мусхотну къайдан табарыкъды, — деб кюлгендиле. Орнунда джатхан, ауазын тюрлендирмей:

— Табарынгы, къалырынгы билмей, Аллахны ортагъа сала турма, — дегенди.

* * *

Бир тиширыу, тийреге-хоншугъа айланыб, нартюх оругъа оракъ табмагъанында:

— Аллах айтса, пенсиячыгъымы алгъанлай, барына да оракъла алыб къоярыкъма, — дегенди.

* * *

Бу иш бир ёмюрню мындан алгъа болгъанды. Нарсананы башында джалчылыкъда тургъан эки къойчуну бири элге, юйге барайым деб, джолгъа чыкъгъанды. Келе-келиб, шахаргъа къайтыб, алайда джаныуарланы кёрюзте келген джерге, мен да бир къарайым деб киргенди. Уллу клетканы ичинде адамгъа ушаш горилла маймулгъа иги кесек къараб туруб, анда, къошда къалгъан нёгерине ушатыб:

— Хамзат, юйюнг къуругъан, къойланы къоюб, мени ызымдан келиб, былайгъа къалай кирдинг, — дегенди.

* * *

Бир кере ол эки къойчу, алайда былача ишлеген иги танышларына сюрюуню аманат этиб, Нарсанагъа тюшюб, ол хамам дегенлерине бир

кириб кёрейик, не зат эсе да деб, оноулашхандыла. Ары кириб, джууунуб чыкыганларындан сора бири, экинчисине:

— Оллахий, туура болумсузлугъубузду ансы, бир джылда бир кере келиб, джуууна турсакъ да боллукъ эди, — дегенди.

* * *

Ауругъан, докторгъа кириб, ахсына, шиндикге олтургъанды. Врач:

— Ненгди кыйнагъанынг, айт, тынгылайма, деб, аны бетине къарагъанды.

— Доктор, сен санаб бар, мен айтайым, — деб башлагъанды.

— Биринчиси, кьолларым кьалтырайдыла, экинчиси, ауузума джукъ салсам, алай этмей да, бу джашауда не этгин, ёрге туралмай эки-юч кюнню турама, ючюнчюсю, дженгил болгъан-ма, тёртюнчюсю, санла мен айтханны этмейдиле, бешинчиси, ашхын дегенлей, врач:

— Бу аурууланы барына да джарагъан джангыз бир дарман барды дегенлей, ол:

— Ой, Аллах разы болсун, — деб ышарды.

— Ичкини кьоюуду. Ауругъан бир кесек тынгылаб:

— Айхай, ол сен айтханча тынч тюлдю, — дегенди.

* * *

Арадан эки-юч джыл кетиб, Хаджикъул башха элде джашагъан бир танышына тюбеб кьалыб, сёлеше келиб:

— Къалайса, юйленмей турамыса? — деб соргъанды.

— Оллахий, сенден не джашырыу, — дегенди.
— Эрге чыгыб, эки ай да турмай айырылыб къалгъан бир тиширыуну алгъанма. Кесим да, атам, анам да бек къууаныб турабыз, — деб, ким бол-гъанын да айтханды. Хаджикъул бернеси, къол кереги мен излегенча тюлдю деб, анасы къоймай къыстатхан, алай а энтда джарашырбыз деб, умутлу болуб тургъан тиширыу болгъанын билиб, тауушун кючден чыгъарыб:

— Ыхыы, — дегенди.

* * *

Элчи къартны шахарда джашагъан эки джашы биченни заманында атабызгъа болушайыкъ деб, элге келгендиле. Ингирде гитчеси тенглерине тюбеб, тарта, кече арасына дери тургъанды. Къышлыкъгъа уа танг агъара тебрегендиле. Ол тартхан туура аманны кеминде бир дюрюню кючден чыгыб, сора болмагъанында, салкъыннга кириб, кюнортагъа дери джукъуну ургъанды. Артда башын да джууб, чалкъыны алай башлагъанды. Къарнашы къалайды деб соргъанында:

— Дунияда ичиб тургъанлай чалкъы чалгъандан къыйынлыкъ болмаз, — дегенди.

* * *

Къарт, он джыл болгъан туудукъчугъун да алыб, анга да гитче чалкъычыкъ джарашдырыб, къышлыгъында чалкъы чала тургъанды. Джашчыкъны арыб башлагъанын кёрюб, аккасы:

— Дюрюню аягына чыгъа эсек, солуюкъ деб, аны таба къарагъанды. Джашчыкъ, эрлай:

— Аття, хар дюрюню башында бирер мороженое болса, арымай ишлерик эдик, не, — дегенди.

* * *

Бир киши, джангы джетген джашладан джыйын къураб, чалкъыгъа чыкъгъанды. Къышлыкъны къыйырында джашлагъа чалкъы чалыу-ну юсюнден талай зат айтыб, халкъыбыз «чалкъы эркишини эриди» деб, бош айтмагъанды, деб сёзюн бошагъанды.

Гынтдылы джашланы бири, ышара:

— Сора, тиширыуну эри уа кимди? — дегенди.

* * *

Бир юйдегини аналары къаты ауруб, ёлдю, кетди деб, тегерегине басыныб тургъандыла. Дарманла, уколла джараб, экинчи кюн ол да хайт деб, эсине келиб, тегерекге къараб, маджалгъа айланганды. Акъылындан бир кесек кемирек къызы болгъанды. Ол, анасыны къатына келиб:

— Анам, Аллах джанынгы аллыкъ, джаныбызны алыб къоя эдинг да, — дегенди.

* * *

Кърал тюрлениб, будемократла дегенле келгенли, адамгъа джарагъан бир зат этилиб бил-

мейме деб, сёлешгенди олтурган джерде бир киши. Экинчиси:

— Оллахий, барды, саггыш этмейбиз ансы, ол пластмасса шышала айран, сют кюяргъа, суусаб джюрютюрге бек таб затладыла, — дегенди.

* * *

Конторну кабинетинде ючеулен олтурганды. Кюнорта джууукълаша, кыйырдаггы кыа-тындагына:

— Ахмат, айлыкъ алгынчы бешджюз сом бер, бир джумуш чыггыб, капексиз кыалыб кетгенме, — деб анга кыараганды. Ол иги кесек тынгылаб, кыаггытха кыараб турганлай:

— Андан бери төрт ай бола болур, хоншум тилеб, минг сом алган эди. Сен кёрген ючюнчю кюн ёлюб кыалса боламыд! Мен да ёнкюч ачха алган эди деб, кычырыбмы айланлыкъ эдим, — дегенди.

* * *

Шаухал ашыгыб кетиб барганлай, орамда иги тартханлары да бар, экеулен тюбеб, керексиз сёзлени айтыб, кыайггы излегендиле.

— Къоюгъуз джашла, бир бек ашыгыб барам, — деб аны къолун тутуб тургандан кючден айырылса да, ала иймегендиле. Ол кеси кесине: «Шаухал, сабырлыкъ сал джанынга» деб, талай кере кыайтарыб айтыб, джанларгъа излегенди. Болмаганды. Эсиргенлени бири муну джаяггы-

на джетдиреди. Сора быланы экисин да бир мал-
тайым деб, джумдуругун хауада ойната:

— «Серме, Шаухал!», — дегенди.

* * *

Джылы адам ортасына келген таулу киши
джашауунда биринчи кере ауруб, больницагъа
тюшгенди. Дарманла, уколла бла бирге капель-
ница да салгъандыла. Къачан эсе да, кимден эсе
да капельница бла къаннга хауа кирсе, секунд-
лагъа адамны джаны чыгъыб къалады деб, эшит-
гени шаркъ деб эсине тюшеди, санларына тер
урады. Кёз къакъмагъанча дарман баргъан шы-
шачыкъгъа къараб туруб, бошала тебрегенлей,
къатында сестраны кёрмей:

— Дженгил джетигиз, — деб тамагъын бошлаб
къычырыб, ызы бла бош къолуну бармакъларын
ауузуна салыб сызгъырды. Палатадагъыла да,
медкъуллукъчула да къалабалыкъ болуб, бери
чабдыла. Эм алгъа джетген врач джаш:

— Не болду? — деб соргъанында:

— Юйюнге ёлю болгъанды, къаныма хауа ки-
риб, мен ёлюб тебрегеними кёрмеймисе? — де-
генди.

* * *

— Джаш биз айтханны этмейди, туура телиди
юйю къуругъан, — деб Амин нёгерине мыдах
тюрсюн бла къарагъанды. Ол да:

— Къуру сеники тюлдю, бусагъатда кёб джаш

алайды. Ийнан, телилени арасында конкурс болса, бизники биринчи орунну кишиге берлик тюл эди, — дегенди.

* * *

Бёлек адам джыйылган джерде ичлеринден бири:

— Ол аны ура тебрегенлей, ол да герохну чыгъарыб, тюз мангылайына сермеб сирелгенди. Эшитдигизми, тюнене огъары элде эки ат бла бир ийнекни урлагъандыла. Алан, Бадай улуну джашы джыл да джашамай, къатынындан айырылганды. Ол бир кесек шош болганлай:

— Ий, бу къайда аман хапарны кимден эшитесе? — деб соргъанды ичлеринден бири:

Хапарчыны бети да джарыб:

— Алан, быллай төрт-беш затны билиб, аны адамлагъа джетдирмесем, тёзалмайма, — дегенди.

* * *

Совхозну директору машина бла джолгъа чыгъаргъа, арлакъда келе турган Гогуш улуну эслеб, терк тохтаб, ичинден тюшюб, къатына барыб, эки къолу бла къолларын тутуб, тынчлыкъ-эсенлик сорады.

— Мухаммат, джукъ кереклинг болса, чыртда тартынмай, меннге келиб къал, эшик сеннге ачыкъды — деб, джылы ышарыб, машинасына айланды. Арлакъда сюелиб турганланы бири, тобастоо, адамланы саламын кючден алыучу Гогуш улугъа нек этди алай деб, сейирсинеди. Аны къатындагъы:

— Ма, эшитмегенмисе, аны джашын кёб бол-
май анда, — башында бир уллу кьуллукьга сал-
гьандыла, — дегенди.

* * *

Ичиб болуру болуб, кече орам бла кючден
келе тургьан, юйю кьайда болгьанын ангыламай,
бир кесек сюелиб, тегерекге кьарайды. Сора сол
джанында чыракьлары джана тургьан бир юйню
воротасын аягьы, кьолу бла да иги кьаты урады.
Эшик ачылыб, андан бир тиширыу бери кьараб:

— Сен кимсе, не излейсе? — деб сорады.

— Салам алейкум, бу сизни юйюгюзмюдю? —
деб воротадан кьолу бла тутады.

— Хо, бизни юйдю.

— А, мени юйюм а кьайдады сора? — дегенди.

* * *

Мишууну бир танышы орамда тюбеб:

— Бетинг тырналыб, былай тюрлю нек бол-
гьанса? — деб соргьанды. Ол да:

— Ингирде аллай затым джокь эди да, деб
кьолу бла бетин сылайды.

— Кече кьайда кьалгьанса да?

— Бир тенгими туугьан кюню эди да, анда ол-
туруб, иги кечирек келиб, эшикни дженгил ач-
магьанларында, ит орунну кьатында Добар бла
ойнай кьалыб кеттен эдим, — дегенди.

* * *

Бир эркиши тиширыуу бла талай джылны джашаса да, не эсе да дауурлары кѳурумай барыб турганды. Бир кюн тиширыу ауруб, больницагъа тюшгенди. Арадан талай кюн кетиб, эркишиси больницагъа барыб, кѳрюб келейим деб, джолгъа чыкѳганды. Ары джетгенинде, не эсе да эм алгъа врачха киреди. Ол:

— Энди игиге айланганды, бир ыйыкъдан юйюзге барлыкѳды, — дейди.

Киши, мыдах тюрсюн алыб, ѳрге туруб:

— Мен а... дегенди.

* * *

Ёрге чыкѳган кѳыз, адетдеча, эки ыйыкѳ чакѳлыдан ызына — юйюне кѳайтады. Тенг кѳызы, кѳре келиб:

— Не эте тураса, кѳалайды джашау? — деб соргъанында, ол кѳзлерин тюрю этиб:

— Кѳайын анамы бир хыны ауазы барды, — дегенди.

* * *

Арбазда берне чача турган тиширыу, бирер затны адамлагъа теджеб, сала келиб:

— Бу алтын уллу кѳайын кѳызына, бу бриллиант да гитче кѳайын кѳызына, — дегенинде, арлакѳда олтурган аналары, тамагъын да бошлаб:

— Мен аланы экисин да бирча кёреме, сиз бирин сыйлы, бирин сыйсыз эте тургъанлыкъга, — дегенди.

* * *

Джылы келген бир тиширыу «Бизде хар неда барды» — деген джазыулары болгъан, ашарыкъ сатхан тюкеннге киргенди. Тюкен керти да бай болгъанды. Ол тиширыу талай заманны хар затха къараб чыгыб, кёб затны багъасын да сорууб, сора тюкенчиге айланыб:

— Не эсе да чёблеу кёрмейме, — дегенди.

* * *

Джанкъул кесини къышлыгъын трактор косилка бла чалдырыб къойсам деб, ары чыкъгъанды. Иги арлакъда трактор таууш эшитиб, ары бара, экеуленнге тюбеб къалыб, чала тургъанны тукъумун, атын сорады, алайгъа джетиб тохтатыб, салам береди.

— Ий, сен ол шохум Ануарны джашы болурмуса, ушаб тураса — деб ышарады. Ол «хо» дегенден сора:

— Атанг бла кёб туз-дам ашагъанма, ашхы тенгимди, бир ай бола болур мен аны кёрмегенли, не эте турады, — деб бетине къарайды. Тракторист джаш, бир кесек тынгылаб:

— Атам ауушханлы эки джыл да болады, — дегенди.

Эки къарт кеслерине берилген джерчиклеринде бичен чала туруб, солургъа олтургъандыла. Аланы бири:

— Таулан, эсингдемиди алгъын былайдан элли тоннадан аслам бичен ишлеб, совхозгъа бериб, проценти да малларыбызгъа джете эди. Энди уа он тонна да чыкъмайды — деб, къышлыкъларына къарагъанды. Нёгери ахсыныб:

— Хо, хар небиз да анга кёре болгъанды, — дегенди.

Сайлаулары аллы бла элде адамлары тизимлерин орамлагъа айланыб джазгъандыла. Бир юйню туурасында тохтаб:

— Меккяхан, ненча джыл болгъанды? — деб соргъандыла. Ол да, не эсе да гузаба:

— Отуз джыл — деб, былагъа къарагъанды.

— Да, бурунгу джыл да отуз дей эдинг да.

— Мен джыл сайын бирер тюрлю айтычуладан тюлме, — дегенди.

Тёрт къарнашны ючюсюню баш билимлери болгъанды, кеслери да бирер онглу джерде ишлегендиле. Бири уа малчылыкда уруннганды. Бир кере малчы къарнашны къатыны юй джашау бла байламлы сёз къозгъай келиб:

— Юйюнг кьуруб, ол кьарнашларынгы бири-не бир кесек ушасанг, не боллукъ эди — деб аяусуз сёлешгенди. Эри тынгылай туруб:

— Мен алагъа ушасам, сени уа ким аллыкъ эди, — дегенди.

* * *

— Бу суймекликни юсюнден тыш кьараллы киносериалгъа кьарагъанлы юйде тиширыума тамам кёл салгъанма, — деб биреу нёгерине хапар айтханды.

— Алай не ючюн айтдың, — дегенди ол.

— Ай, юйюнге, ол тиширыуну алыр ючюн уруш-туйюш, тил этген, марагъан, сюдге тюшген дегенча кьаллай бир палахха тюбеди ол джаш. Мен а эки нёгерим бла эгечими алыб барыб, ишлеген джеринден акъырын чыгъарыб, алыб кетген эдим. Ариулугъу бла ол кинодагъындан кем тюлдю, — дегенди.

* * *

Джакку бла Лякку ныгышда олтуруб тургъан талай адамны кьатларына джетерге, джылы саламлашыб озгъандыла. Алайдан узакъ да кетмей, ала бир-бирлерин туйюб башлагъандыла. Ызларындан кьараб тургъанла сейирсиниб, тобастоо, былагъа не болду эке деб ангарылгъандыла. Олтургъанланы бири, сакъалчыгъын да сылай:

— Ол экисини бирини кьара джини болуб,

бизни кѣргенинде кѡозгѡалгѡан этгенди, туругъуз, былайдан джанлайыкъ, — дегенди.

* * *

Сайлаулары алы бла кѣб адам депутат болама деб, кеслерини кандидатураларын салгандыла. Биреулен алы тизимине кѡарай келиб:

— Оллахий, бу адам аманлыкѡчы кѡаум бла шох болурму деб, эл тамадагѡа кѡарайды. Тамада:

— Кѡой, джукѡ айтма, ол кандидатурасын салганы элде мал урланмайды, — деб ышарганды. Ол соргѡан:

— Да, сора ол ѣтмей кѡалса, малла урланыбмы башларыкъдыла, — деб тохтамаганды. Эл тамада кѡагѡытлагѡа кѡарай тургѡанлай, аны уа билмейме, дегенди.

* * *

Бир тиширѡу, хоншусуну арбазына кириб барыб:

— Ий, Марджан, биягѡында коридордан кѡараб тургѡанлай кѣрдѡм, ол чубар тауугѡуму уруб, кѡалай ѣлтѡрюб кѡойдунг, — деб хыны кѡан алганды. Хоншу тиширѡу да:

— Арбазгѡа кириб келиб, ѡйге айланыб, гурукча кѡычырды. Ол а аман ышанды, бош ачѡуланаса, — дегенди.

* * *

Эски «Москвич» бла келе тургѡан джылы келген бир шофѣрну ГАИ-ни кѡуллукѡчусу тѡйгѡан-

ды. Аны кѡагытларына кѡарай тургѡанлай, ол киши тѣзалмай:

— Мени кѡой да, ары кѡара, ол джюз километрден артыкѣ сюрѡб баргѡаннга, — деб джюреги кѡыйналгѡанын билдиргенди.

ГАИ-чи:

— Ала биз эслегинчи дѡмп болуб кетедиле, — дегенди.

* * *

Автобуста олтуруб баргѡан киши терезеден кѡараб, кѡатындагына эшитдире, шахарны арасында джер-джерде кѡалау-кѡалау болуб, сатылыргѡа деб салыныб тургѡан пластмасса шышлагѡа кѡараб:

— Эй, Уллу Аллах, совет властны заманында быллай бир суу ичер амалтын джарлы халкѣ кѡалай джашаб тургѡанды, — дегенди.

* * *

Бѣлек джаш джыйын кѡураб, кѡышлыкѡа чыгыб, бичен ишлегендиле. Аланы бири кюнортада солуб, ашаб, ичиб, ишни башлайыкѣ деген сагѡатда:

— Мен бир намаз этейим, — деб, абдез ала, кѡуру да артха кѡалыб тургѡанды. Бир кюн джашланы бири анга:

— Хаджалий, меннге намаз керекни бир юрет — деб кѡадалгѡанды. Ол да анга:

— Бусагѡатда боллукѣ тюлдю, бичен ишлеб, юйге джыйылсакѣ, анда юретирме, — дегенди.

* * *

Ючеулен чалкы чала тургандыла. Аланы бири тамам арыб, бетин джууб, баргъан терни къолджаулугъу бла сюрте:

— Бу чалкыны чыгарганны урчугъу чыкыгъа эди, — деб, нёгерлерине къараганды. Аланы бири анга:

— Джангы чайкъалгъан джау бла джылы гырджынны уруб, ызындан суусаб ичсенг, не эсе да алай айтмайса, — дегенди.

* * *

Къыз ишден келиб, къолунда сумкачыгындан бир омакъ дух шышачыкыны чыгарыб, столгъа салганды.

Анасы анга къараганын эслеб:

— Ання, бусагъатда эм модагъа саналгъан француз дух буду, — деб багъасын да айтханды. Анасы дух шышачыкыны къолуна алыб, тегерек айландырыб къараб, бурнуна джуукъ тутуб:

— Къурмач ийис эте кёреме, — дегенди.

* * *

Бир юйдеги джашына келин алганды. Арадан бёлек кюн кетиб, ата келинчикни аты ким болганын сорганды. Айтхандыла. Аты муну тиширыуунукъуча болганды. Ол бир кесек ышаргъан да этиб:

— Халиси да анагъызыкыча болса, къабыгъызгъа джыярыкъды, — дегенди.

* * *

Азиядан къайтыб келген джылларыбызда, бир элде бригадирни кесибиз сайларыкъбыз деб, кёб адам клубха джыйылганды. Ичлеринден бири кесин алайгъа теджеб турганды, алай а сёлешгенлеге тынгылаб, муну айырмазлыкъларына ийнаныб, сора ёрге туруб:

— Джамагъат, Джаналий бригадир болсун деб, къолларыгъызны ёрге тутуб, суукъсуратмагъыз, — дегенди.

* * *

Уллу юйдегини бир-бири ызындан джетиб тургъан юч кызы болганды. Аланы гитчелери джангы сёлешиб айланган къарнашындан туугъан джашчыкъларны къойнуна алыб, уллу эгечини атын айтыб:

— Анга бар да, сен къачан келинчик боллукъса деб, бир сор, — дегенди.

* * *

Келин къолуна къараб джашагъан къайын атагъа башха джумушлагъа болуб, кюнортада ашарыкъ берилмей къалганды. Ол аны къалай ангылатыргъа билмей:

— Келин, итге аш бергенмисиз? — дегенди.

* * *

Автобуса кирген эки кызыны кийимлерин, къашларыны, бетлерини боялгъанларын, кесле-

рин джюрютгенлерин олтургъанла ушатмагъандыла. Джылы келген бир тиширыу:

— Ий, кимлени къызларысыз? — деб соргъанды. Ала кюлген да этиб:

— Джангы къарачайлыланы къызларыбыз, — деб, сора кюзгючюкlege къараб башлагъандыла. Артхаракъда олтургъан бир джаш:

— Тейри, сиз быллай автобуса минерге тыйыншлы адамла тюлсюз, — дегенди.

* * *

Биринчи сабийин табхан джаш тиширыучукъну анасы бир-эки ай кесим къарайым деб, больницадан юйюне элтгенди. Арта къайынлары келиб, юйлерине элте тебрегенлеринде, анасы кызын бир джаньна чакъырыб:

— Къызчыкъ, энди, Аллах айтса, аягъынг тута башлагъанды. Къайын ананг, къайын кызынг джукъ айтсала алгъынча тынгылаб, сёзлерин ичинге джутуб къоймай, джууаб эте тур, ангыладынгмы, — дегенди.

* * *

Автобус тохтачу джерде юч къарт машиналагъа къарай, ушакъ эте олтургъандыла. Алайгъа эки кыз келгенлей, аланы бири:

— Аллах айтса, энди кетерикбиз, — дегенинде, нёгери алай нек айтдынг деб сорады.

— Билмеймисе, остановкада къуру джыллары келгенле болсала, автобуса, ол «ГАЗЕЛ-ле» тох-

тамайдыла. Джаш адамланы кёрселе, бир кесек арлакъгъа барыб тохтайдыла. Алайды да, чабаргъа хазырланайыкъ, — дегенди.

* * *

Бир почтальон юйюнде письмоланы ачыб окъургъа бек скойгенди. Бир кере иги танышы тюбеб:

— Письмо джокъмуду, — деб соргъанды.

Почтальон:

— Барды, хапарынмы айтайым, огъесе кесинми берейим, — дегенди.

* * *

Бёлек эркиши къууанчда олтургъанды. Ичлеринден бири:

— Алан, Думада депутатланы бир къаууму кёб къатын алыргъа боллукъду деб, закон чыгъарайыкъ дегенни айтыб сёлешгендиле. Ол бек сейирди деб тохтагъанды. Олтургъанланы кими кюлюб, кими ышарыб, бирер торлю зат айтхандыла.

Къыйыр сюремде олтургъан, узун, арыкъ киши, бети да мыдах тюрсюн алыб:

— Оллахий, юйде ол джангыз къатындан башыбызны къайры атаргъа билмей турабыз. Ала эки-юч болгъандан Аллах сен сакъла, — дегенди.

* * *

Къартла пенсияларыны юсюнден сёлеше башлагъанларында, ичлеринде бири:

— Бу айда пенсиялагъа къошарыкъдыла, дейдиле. Ма, кёрюрсюз, энди багъала да ёсерикдиле. Былай нек этгенлерин мен ангыламайма, — деб нёгерлерине соруулу къарагъанды. Бир кесек тынгылагъанларындан сора, ичлеринден бири, къолун да ёрге эте:

— Ийнаныгъыз, бу политикады, — дегенди.

* * *

Депутатха кесини кандидатурасын салгъан биреуленни нёгери:

— Сен ётерик тюлсе, ол Аллахха, адамгъа да белгилиди. Сора башынгы нек ауругуб кюрешесе? — деб тамам кёлю бла соргъанды. Ол кандидат да:

— Бу депутат болабыз деген бир мода кибик болгъанды да, ансы ётмезлигими мен да бек ариу билеме, — дегенди.

* * *

Ныгъышда олтургъанла, сёлеше келиб, кърал тамадалагъа джеттендиле. Аланы бири, къатында олтургъаннга айланыб:

— О, Хангерий, сени тамбла къралгъа тамада этиб салсала, не этерик эдинг? — деб соргъанды. Ол да эрлай:

— Эм алгъа Чирик къулакъда джарагъан бир кёпюр ишлерик эдим, — дегенди.

* * *

Джаш да, кыыз да бир-бирлерин джаратыб, бир юй болургъа оноулашадыла. Ол хапарны кызыны анасы эшитиб, отдан кёлек кийгенди. Кызына ачыкъ этиб, джашны да, атасын, анасын да, ол огъай, тукъумларын да аманлагъанды. Ана-сы сёлешиб бошагъандан сора, кызы:

— Ання, аттягъа онсегиз джылым да толгъун-чу келгенем деученсе. Сен онсегиз джылынгда башынга этген оноуну мен джыйырма беш джы-лымда этерге нек болмайды, — дегенди.

* * *

Бир элчи хонусу бла ушакъ эте келиб:

— Коммунистлени заманында бир ийнек бла беш кьойдан сора мал тутаргъа болмайды, — деб кыса эдиле. Энди ол заманла кетдиле, хайда, ту-талгъанынгча тут, дейдиле. Ай медет, не этейик, гудучула кьоймайдыла. Туура бизден джарлы ким болур, — дегенди.

* * *

Джылы келген, кеси да сер бола башлагъан къатын, адамлары кьой дегенлеринде да унамай, былагъа джууукъ джеттен бир тишыруну маулуту-на баргъанды. Маулут бошалыб, хар ким юйлери-не кетерге деб, джолгъа чыкыгъанларында, ёлген-ни эгечини къатына барыб, ол серирек къатын:

— Ий, эгечинги кёрмейме, ары-берими кеттен-ди, огъесе ауругъаны-затымы барды, — дегенди.

* * *

Школда «Къарачай» газетге джазылыуну юсюнден сёз барганында, ингилиз тилден дерс берген къыз:

— Мен не кюрешиб да ол газетни окъургъа юреналмай къалдым, — деб башына сый тартханды. Ана тилден окъутхан устаз ышара-ышара:

— Сен Лондонда туугъанса, сора табхан ана-нгы тилинде къайдан окъуяллыкъса, — дегенди.

* * *

Бир киши төрт джашын да алыб, чалкъыгъа чыкъгъанды. Джашларыны бири бошаууз, онгуна-солуна урдуруучу болгъанды. Аталары элге тюшюб, экинчи кюн ат бла келе тургъанын ол джашы эслеб, солургъа олтуруб тургъан къарнашларына айланыб:

— Эй, джашла, дженгил туругъуз, кюеу келе турады, ачыуланлыкъды, — дегенди.

* * *

Конторда гитчерек къуллукъда ишлегенни кабинетинден биреулен чыкъгъанында, ары кириге сакълаб тургъан башха ичгери атлайды. Столну артында олтуруб тургъан муну саламын да алмай, ачыуланыб тургъаны бла:

— Ол чыгыб баргъан меннге экиаякълы эшек деб барады. Эшекни төрт аягы болгъанын билмеген туура да эшек сенсе деб, ызындан кыычырдым, — дегенди.

* * *

Автобусну ичинде олтуруб тургъан экеуленни бири, ал джанында бири-бирин теблеб, дыгалас бла тышына чыгъа баргъанлагъа къараб:

— Мен чыртда ангыламайма, заводда автобуска эки эшик салыб чыгъарадыла, ала нек ачылмайдыла сора, — деб нёгерине къарагъанды. Нёгери да:

— Ала ачыладыла, шофёрла адамланы бюгюн джунчуб джашагъанлары азды деб, биз да джю-реклерин бир джарайыкъ деб эттенликлериди, — дегенди.

* * *

Олтуруб ушакъ эте тургъан бир бёлек адам къатлары бла саламлашыб озуб баргъан эл школда кёбден бери устаз болуб ишлеген Ахлаугъа бек ашыкъмай эсенг, бир кесекге былай бир къайтсанг, деб тилегендиле. Ол келиб къолларын тутуб бошагъандан сора, ичлеринден бири:

— Шо, Ахлау бир ангылат, биз бусагъатда къаллай къралда джашайбыз? Капитализммиди, социализммиди, огъесе башха затмыды? — деб сор-гъандыла. Устаз бир кесек тынгылаб:

— Оллахий, былай деб айталлыкъ тюлме, — дегенди.

* * *

Къулакълары бегирек бир киши юйдегисинден айырылыб джашагъанды. Бир кюн иги танышы тюбев къалыб:

— Не эте тураса, Чокра, саулугъунг къалайды? — деб соргъанды.

Ол:

— Бир да, эки да айтма, джарашырыкъ тюлме, — дегенди.

* * *

Бир къатын хоншусуна киштигим ёлюб къалгъанды деб, джюреги кыйналыб хапар айтханды. Бирси къатын да:

— Аллай бир нек кыйналаса, бир киштик табылмаймы къаллыкъды, — деб кёл этгенди. Сора киштиги ёлген, адам эшитмесин дегенча тегергине да къарай:

— Сауут джууб кыйналмай эдим, — дегенди.

* * *

Совет властны заманында бир совхозда мал кыйшлатыу къалай баргъанына райкомну бюросунда къарагъандыла. Директорну да, парткомну да иги сопалаб, трибунагъа баш зоотехникни чыгаргъандыла. Ол хар затны болгъаныча айтыб, райкомчуланы да хыртлагъанды. Биринчи секретарь аны айтханларын кёлтюралмай, муну партиядан кыйстайыкъ дегенлей, зоотехник «мен коммунист тюлме», дейди. Биринчи секретарь, директор бла парткомгъа ачыуланыб:

— Элде зоотехник этерча коммунист кьюрубму къалгъанды, — дегенди.

* * *

Хоншу къатын:

— Ий, Хураймат, къарайма да тауукъларынг-да гурурукку кёрмейме, — деб анга соруулу къаракъанды. Ол эрлай тамагъын да бошлаб:

— Юйде джаш да, кыыз да, аталары башчылары болуб, барысы да гуруруккуладыла, — дегенди.

* * *

— Ий, Таулан, бу арт кёзюуледе ишге эртде джюрюб башлагъанса, — деб соргъанды хоншусу. Ол бир кесек тынгылаб:

— Юйдеги разгон алгынчы, башымы алыб чыгыб кетеме, — дегенди.

* * *

Кассадан ачха алыргъа тизилиб тургъанланы бири анда — ичинде, чачы бир кёзюн джаба, ачха санай тургъаннга къараб:

— Айлыгъымы джартысын бериб кьоймагъа эди, — дегенди.

* * *

Бир джыйылгъан джерде «Къарачай» газетге джазылыу къалай баргъанына да къарагъандыла. Алай уллу кьуллугъу да болмагъан тамадаланы бири ёрге туруб:

— Миллетибизни тарихинден, культурасыңдан, динни юсюнден кёбюрёк джазаргъа керекди. Газетни бетлеринде ол затланы юсюнден хазна джукъ табмайбыз, — деб эки кере къайтарыб айтады.

Джыйылыу бошалгъандан сора аны биргеси-не ишлеген нёгери:

— Сен, газетни бир джылны да джаздырыб алмагъанса. Сора аны не джазгъанындан, джаз-магъанындан не хапарынг барды, — деб бетине битгенди. Гитче тамадачыкъ:

— Алан, къычырыб айланма. Аллай джерде алай этмесек, боллукъ тюлдю, — дегенди.

* * *

Автобусха, иги тартханлары да бар, сакъаллары да джетиб, эки джаш киредиле. Олтургъанланы къулакъгъа да алмай, табсыз сёзле айтханларында, бир тиширыу айыб тюлмюдю, деб алагъа къарагъанды. Анга да бир-эки табсыз сёз-ню силдеб, кеслерича ичкини юсюнден ушакъгъа сингедиле. Ол тиширыу къатындагъыны къулагъына шыбырдаб:

— Бюгече тюшюмде маймулланы кёргенем, была ючюн болур эди, — дегенди.

* * *

Къатын ала, аны къоя айланган биреулен тура кесичагъа тюбеб къалады. Саламы, келамы да болмагъанлай, эрлай анга:

— Бусагъатда къайсы бла джашайса? — деб соргъанды. Ол да анга:

— Сен ючюнчю къойгъан бир бар эди, ма аны бла джашайма, — дегенди.

* * *

Бир къууанчда олтургъан джерде ичлеринден бири хаман сёлешиб, кеси аллына кюлюб тургъанды. Арлакъда олтургъан къатындагыына айланыб:

— Ол адам гугурукку джыл туугъан болур эди, — дегенди.

* * *

Аналары къаты ауруб, эки кызы кёзюу-кёзюу сакълаб тургъандыла. Бир кюн эртденбла кызы:

— Ання, бюгече иги джукъладынг. Аллах айтса, маджал болуб башлагъанса, — деб ышаргъанды. Анасы да:

— Къайдам, бюгече бир сейир тюш да кёргенме, — деб кызына къарагъанды.

— Не тюш кёргенсе, ання? — деб соргъанды.

— Бир джашла келиб, мени къачырабыз деб айлана эдиле, — дегенди.

* * *

Кеси къолу бла чалгъан биченни да бермей тургъан заманда, Тнибек арбаны джюклеб, кече бир сагъатда элге айланды. Биченликлени къара-

уулу Къурманбийни юйюню туурасына джетерге, былайдан дженгил ётюб кетейим деб, атлагъа сыбыртхыны джетдиргенлей, арба аууб кетеди. Тнибек кёб да сагъыш этмей, барыб Къурманбийни къабакъ эшигин къагдады. Ол чыкыгъанлай, хапарын айтыб:

— Танг атаргъа къалсам, сеннге нек урлатханса, меннге да нек урлагъанса деб, уллу къайгъы боллукъду.

Къурманбий, джашымы да алыб чыгъайым деб, ызына айлана, тауушун да иги чыгъарыб:

— Юйюнг къуруб, туура мени къатымда аумасанг, болмаймы эди, — дегенди.

* * *

Дадаш, юч чархлы ауур мотоциклни люлкасын алыб, алагъа агъачла салыб джарашдырыб, бичен ташырча этгенди. Бир кюн кеси рульгъа олтурурча биченни къуууш этиб, сау капнаны джюклегенди. Джол эниш сюрем болгъаны ючюн, моторну джукълатыб, тормозларын баса, акъырын кетиб баргъанды. Энишгеде, джолдан узакъ болмайын, дырынчыгъын джыя тургъан къарт киши иги кесек къараб:

— Иаа, Субхан Аллах, биз кёрмеген не къалгъан эди. Капна кеси джол бла элге кетиб баргъанын а ким кёргенди, — дегенди.

* * *

Мусса танышына туура ачыкъ телиди деб, от хоншусун аманлагъанды. Ол бир кесек тынгылаб, сора:

— Джашыртын телиден эсе, ачыкъ тели кёб да игиди, — дегенди.

* * *

Бир джаш атасы бла чалкъы чала тургъанды. Солургъа олтургъанларында, джашы:

— Биченни къол бла чалгъан бла косилка чалгъанны не башхалыгъы барды? — деб соргъанды. Атасы:

— Къол бла чалгъан сютбашычады, косилка бла башын уруб кетген а, башы алыннган сютчады, — дегенди.

* * *

Эртденликде Мудалиф, хоншусу Акътау Къобан табадан келе тургъанын кёрюб:

— Къайдан келесе, бетинг-къутунг да кетиб? — деб анга къарагъанды.

— Ма бюгюн юч кюн болду, башымы суугъа атама деб, Къобаннга барыб, ызыма къайтыб келиб тургъанлы.

— Не болгъанды?

— Алан, ол къатын ауузума джукъ салгъанлай, юсюме алынады да къалады.

— Да, салма да къой.

— Айхай, сен айтханча, ол алай тынч болса уа, бу къатышхан табсыз джашауда.

— Да, нек атмадыңг башынгы суугъа?

— Алан, сууну къатына барсам, кёзюме ол бирси суу кёрюнюб, энтда бир кесек джашайым деб, къайтыб келеме, — дегенди.

* * *

Мал урлаучу эки гудучу тюбешиб къаладыла. Бири экинчисине ачыуланьб:

— Школну директору Мухтарны ол семиз къунаджинин меннге да алдырмай, кесинг да къоратмай тургъанынгы ангыламайма деб, аман къан алгъанды.

Нёгери анга къараб:

— Тохта, ашыкъма, джаш быйыл школну бошарыкъды. Эки кере тюбеб, анга медаль алдырырча эт дегенме да, кёрюрбюз деб турады. Алай болмаса, билесе да, — дегенди.

* * *

Джылы келген бир эркиши туудукъчукъларын къууандырайым деб, тюкеннге кириб, конфетлени эки-юч тюрлюсюнден бир килограмм бер деб, къуяргъа джугъу болмагъанын да айтады. Тюкенчи тиширыу джукъа кийиннген бир ариу къызны сураты болгъан пакетге къуюб, къолуна тутдуруб, ачхасын алады. Къарт ол пакетде къызгъа иги кесек къараб, тюкенчиге:

— Быллай сураты болмагъан пакетге къуй, муну кёрсе, юйде къарт къатын сёз къозгъарыкъды, — дегенди.

* * *

Азиягъа джангы баргъан джылларыбызда бир къыргъызлы бла къарачайлы туююшгендиле.

Къыргъызлы аны онглу болгъанын ангылаб, бой салыб, адетлерича, урчу-урчу деб, башын анга тутханды. Къарачайлы мени хыликге этеди деб, аны уруб тѣнгеретгенди. Экинчи кюн муну советге чакъырыб, адамны туйгенсе, деб къайгъы саладыла. Къарачайлы:

— Мени тюерге чабыб, джукъ эталмагъанында, хыликке этиб, урчу деб, башын тутханында, джетдиргенем, — дегенди.

Ол сеннге бой салгъанын билдириб, башын тутханында, ургъанса деб къысхандыла. Къарачай киши къолун джюрегине салыб:

— Оллахий, алайын билмегенме, — дегенди.

* * *

Аурукъсунуб джатыб тургъан эркишисине тиширыу:

— Артыб берсем, гаккычыкъла къабармы эдинг, — деб къатына келгенинде, ол:

— Хо, къабарча болгъанма, — деб, чарыкъларын къаблаб, орундукъгъа олтургъанды. Не эсе да тиширыуу мычыгъанды. Эри таууш этгенинде, эшикден бери къараб:

— Гузаба этме, тауукъла сагъат онекиден алгъа къозламайдыла, — дегенди.

* * *

Поликлиникада бир джаш адам кабинетге киргенден сора, врач:

— Ненгди къыйнагъанынг, айт, — дегенди.

— Оллахий, саулугъум игиди, башха къайгъым барды. Кече тюшюмде, ма тёрт кюн болду, къайын анам къолуна бир уллу бычакъ алыб, мени сюрген этеди, — дегенди. Врач, кюллюгюн тья:

— Ол къайда джашайды? — деб сорады.

— Къайын анам элде, мен — сахарда.

— Элге барсанг, ол къалай къарайды?

— Бек ариу къарайды, сёлешеди.

— Энди сен мен айтханча эт. Малчы къарачайлыла джанларындан тюшюрмей джюрютген къынлары бла узун, джити бычакълары болады да, элге чыкъсанг, тагъа турурча аллай бир бычакъ къура, — дегенди.

* * *

Врач ауругъанны ёпкесини, джюрегини ишлегенине иги кесек тынгылаб, къаныны басымын да ёлчелейди. Сора ауругъаннга шиндикни кёргюзтуб, кеси да олтуруб, аны бетине джити къараб, ичкини ызындан сюртуб, юйю къуруб баргъанланы бири болгъанын ангылаб:

— Ичемисе? — деб соргъанды.

Эрлай аны бети да джарыб:

— Бармыды? — дегенди.

* * *

Бир джаш адамны тишлерине джылы келген тиш дохтур къараб, тиш къазычу машинкачыкъ бла нерваларына да иги тие, алай кюрешгенди. Джаш не тёзерге кюрешсе да, кёзлеринден

джыламукъла чыкъгъандыла асыры бек ачыгъандан. Дохтур ишин бошаб, джаш ёрге тургъандан сора, анга къараб:

— Пенсиягъа чыкъгъанлы кёб боламыды? — дегенди.

* * *

Устаз абадан классда окъугъан сохталагъа «Приватизация» — деген сёзню къысхача, къарачайча къалай ангылайсыз? — деб соргъанды. Бир къызычыкъ ёрге туруб:

— Тонау — дегенди.

* * *

Совхозну конторуну аллында джыйылыб тургъанланы бири, ариу кийиниб, киши бла саламлашмай, ары кириб баргъанны ызындан къараб:

— Алан, Мусос улу уллугъа кетгенди, деб, тегерегине къарагъанды.

— Алай дегенинг, — деб, аланы бири мынга бурулгъанды.

— Эшитмегенмисе, къатыныны къарнашы анда — республикада бир уллу къуллукъгъа салыннганды, дейдиле. Андан бери бу да ариу кийиниб, директорну кабинетине сормай кириб, не эсе да, анда олтуруучу болгъанды, — дегенди.

* * *

Больницаны палатасында джатхан тертеуленни бирини юй бийчеси ингирала ашарыкъ затла

алыб келгенди. Джатханланы бирини ойнары келиб, ол джаш тиширычукъну ызындан чыгыб, эрини атын айтыб:

— Толу юйдегиси бола турганлай, алай этгенине джюрегим кыйналыб айтама, къарангы бола бир тиширыу келиб, муну алыб кетеди — деб, кесин сагъышлы болганча этгенди.

Ол тиширычукъ бир кесек тынгылаб, эринлерин къаты кысыб, ызына палатагъа кириб:

— Сени аллай болганынга ишекли болуб, джашаб турганма, — деб, ызына ачыуланыб чыгыб бара:

— Энди кертисин бир билдим, — дегенди.

* * *

Аманлыкъ ишле бла байламлы болган эки джаш бензинлери бошалыб, джол джканында тохтагандыла. Ала къол кѣлтюргенлей, эски «Москвич» бла келе турган къартыракъ киши тохтайды.

— Акъсакъл, бензинчигинги бизге къуй, ашыгъабыз, — деб аны багына узалганлай:

Юйюме дери кючден джетерикди, деб тилегенин кюлакъгъа алмайдыла. Сора къуру эки кызы болган кишини башына хыйла акъыл кириб:

— Эй, анасыны уа, эки джашны бири болса былайда, сизни бла башха тюрлю сѣлешир эди. Машинагъызны номерин айтсам, ала сизни бек дженгил табарыкъдыла, — дейди.

Бензинни зор бла ала турган «джигитле» бир-бирлерине къараб, алганларын ызына къуя:

— Сен не айтырыкъса деб сынаган эдик. Хайда, иги джолгъа бар, — дегендиле.

* * *

Хансладан, сууладан, порлю-порлю ауруулагъа джарайдыла, деб, дарманла хазырлаб, биреулен сатыб тургъанды. Бир кюн анга бир киши келиб, талай аурууну тизиб, ол, бу джарарыкъды дегенледен бир талайны алгъанды. Кете тебреб, сатыучугъа:

— Энди сен айтыудан была джарарыкъдыла, не? — деб анга къарагъанды. Ол да:

— Джарамай а, джашха машина алгъанма, энди къызгъа фатар алалсам деб турама, — дегенди.

* * *

Иги танг къуллукъда ишлеген биреулен тутушудан башха шахаргъа баргъаң спортчу джашлагъа иги кесек ачха бергенди. Аны танышы:

— Аллай бир ачханы къалай бердинг, — дегендинде:

— Алан, мени тамадамы джашы да ол командадады, — дегенди.

* * *

Таубий ишден келгенден сора ауузланыб, тиширыуна:

— Тамбла больницагъа джатарыкъма, ары — берилени хазырла, — дейди. Ол сейирсиниб:

— Энди тобугъунг чанчханлыкъгъа джатмасанг болмаймыды. Джылы тутсанг, эки-юч кюнден ачылыб къала шойду да, деб онгсунмады. Эри ышара:

— Джангы тамадам ыйыкъ да ишлемегенлей, больницагъа тюшюб къалгъанды. Ол джатхан палатагъа тюшерча врач бла да сёлешгенме. Кечекюн да биргесине болсам, тамбласында ол меннге башха тюрлю къарарыкъды. Сен алайчыгъын ангылаймыса, — дегенди.

* * *

Кенг арбазда джангы келинчикни бернесин чача тургъандыла. Арлакъда олтуруб, алагъа къараб тургъан къартланы бири къатындагъына айланыб:

— Оллахий, ма ол харакетни чача тургъан тиширыуну мен бек онглу адамгъа санайма. Бирин да джангылмай, ол аныкъы, бу мунукъу деб, салыб баргъанына сейирсиниб турама, — деб билдиргенди. Къатындагъы аны айтханын тюзге санаб:

— Мени эки-юч кёлегим барды да, эртденбла турсам, тюнене къайсын кийгеними унутуб къояма, — дегенди.

* * *

Джумалий джолда нёгери бла кетиб баргъанлай, былагъа тюеб къалгъан юсюнде къысха къара плащы, галстугу, къысхача, хар неси да бек омакъ кийинген биреуленни къолун тутуб, тынчлыкъ-эсенлик соруб, ышара-ышара алай кетди. Сора нёгери анга айланыб:

— Ол адам танышынг, джууугъунгму эди? — деб сорады. Джумалий:

— Огъай, тейри, джугъум да болмайды, былай юсюне, башына къарадым да, къалай да болсун, бир оноучу болур деб, къолун аны ючюн тутхан эдим, — дегенди.

* * *

Атасы джашыны сакъалын ёсдюрюб айланнганын ушатмай:

— Ол сакъалынгы да ары бир джюлюсенг а, мен ёлмеген шойма да дегенинде, джашы да:

— Аны уа билмейме, — дегенди.

* * *

Къабырлагъа элиб, ёлюкню басдырыб, къайтыб келе тургъанланы бири, къатында келген танышына башын буруб, тауушун да акъырын чыгъара:

— Газгъа, суугъа, чыракъгъа, налоглагъа не берейим деб, сагъыш этмей, тынч джатарыкъды, — дегенди.

* * *

Тюкенни аллында, къолунда да сумкасы бла сюелиб тургъаннга бир танышы тюбёб:

— Нек тураса былайда? — деб соргъанды. Ол да:

— Ары кириб чыкъгъаным бла къалгъаным унутханма да, сагъыш эте турама, — дегенди.

* * *

Бёркюн аллын артына айландырыб кийиб барганны кёрюб, бир танышы:

— Башындагы ары тюз кий деб, ышарганында, ол бёркюн кёлуна ала:

— Юйдеги бла хыр-мыр болганымда, бир аягыма башха чындай кийгеними киши кёрмесин деб, гузаба барганым да аны ючюн эди, — дегенди.

* * *

Биреулен иги танышына тюбөб кялыб, тамам ичин тегюб, хапар айтханды.

— Алан, юйдеги ма немелени неме аллай бир ачха тюшюреди, хоншунга кяра, тыш кяралдан келген кяллай машинасы барды дегенча затланы тизиб, туура мыйымы ашайды, — деб тарыкыганды.

— Сени он классдан сора билиминг болмагъанлыкыгъа, аны баш билими болуб эте болур, дегенинде негери:

— Эшта, эшта, кюл сала да билмейди — дегенди.

* * *

Заправкада машинасына берген ачхасына кёре, бензин кюймагына джюреги кыйналыб:

— Эй, толу кюймадынг, — дегенинде, ол ачха алычу башын бери кяратыб:

— Аланла, бизни да ангылагыз, бири крутой-ма, бири да мафияма деб келиб, талай бензинни ачха телемей алыб кетедиле. Мен не этейим дегенинде, ол киши да:

— Барыгъызны да биз асырарыкъ эсек, башыбыз къалганды палахха, — дегенди.

* * *

Уллу джангурла джауб, бир элде кёб юйге заран салганды. Элде сыйлары болган адамла да къошулуб, комиссия болганнга къараб чыгыб, къралдан ачха болушлукъ да этилгенди.

Бёлек кюнден бир тиширыу эл тамадагъа келиб:

— Джууугъунга, тенгинге ачха чачханса. Биз-леге уа не оноу? — деб хыныракъ сёлешди. Комиссияны членлери кимле болганлары джазылган къагъытны аллына салыб:

— Сени юйюнге да къарагъандыла, тюк чакълы заран да джетмегенди. Аллахха шукур де да, бетинги сыласанг а, — дегенди эл тамада. Тиширыу эшик таба айлана:

— Ала да бегитгей эдиле арбазларын, бауларын, джашаган юйлерин менича, — дегенди.

* * *

Совхозну конторуну арбазында бир бёлек адам сёлеше келиб, къаллайла эсе да «Къарачай» газетге да джетгендиле. Ичлеринден бири тамагъы да хырылдай:

— Мадарын табсам, мен ол газетни джабдырыб къоярыкъ эдим. Болмаган затланы джазыб, болганны къатышдырыб къойду, — деб кесине джакълыкъ излегенча тегерегине къарагъанды. Адамла джукъ айтмай тынгылайдыла. Сора къыйыр сюремдеги:

— Да, ол газет совхозну тонаргъа сени къарнашынг башчылыкъ этгенини юсюнден уллу статья чыгъаргъандан сора директорлукъдан чыгъарыб атдыла. Энди сен ол газетни игит да суймейсе, — дегенди.

* * *

Джылы келген киши пенсиясын алгъанлай, къызына кереклисича бир ачха бериб:

— Меннге «Къарачай» газетни джаздырыб, квитанциясын ала кел, — дегенди.

Къызы ышара:

— Не иги болду, ачхачыкъ керек болуб тура эди. Сен энди пенсиянгы алсанг джаздырырса, — деб эшик таба атлагъанлай, атасы тохтатыб:

— Сеннге кёб зат керекди. Меннге эм алгъа аны джаздыр да, артда кеси оноунгу эте турурса, — дегенди.

* * *

— Ий, Сапият, понене эшитдим, сизни юдегини «Къарачай» газетде махтаб чыгъарыб туралдыла, дейдиле. Кертимиди? — деб сорду хоншусу Джюджюхан.

Ол тиширыу ариу ышара:

— Хо, джазгъандыла, сау болсунла газетчиле. Туура алай тюл эсек да, халкъгъа билдиргендиле, — дейди. Джюджюхан башхаджукъ сормай, юйю таба кетди. Эшикден кирир-кирмез, эрине айланыб:

— Сапиятланы юдегилерин газетге махтаб

чыгъаргъандыла. Ала арадан бир джыл иймей газетни алыб турадыла. Ариу аны ючюн махтай эселе да, ким биледи. Биз да быйыл бир джаздырыб кёрейик, ким биледи Аллахны ишин, — дегенди.

* * *

Сюлемен орамда кетиб баргъан Алий-Мурат болгъанын кенгден огъуна таныб, джюрюшюн дженгилирек этди. Анга джетерге, аны кеси аллына сёлеше баргъанын эслеб, сабырыракъ болады.

— Мен сеннге ненча кере айтханем гаккы баш, муну быллай бир бошлама деб, табдынгмы излегенинги, — дегенлей:

— Салам алейкум, Алий-Мурат, ушакъга сингнгенсе, — деб ышарыб къолун узатды.

— Алан, джашны юсюнден (ол тутулуб турады) ма бусагъатда анасы бла болмагъаным къалмай чыгыб келеме. Сёзюмю аузумдан алыб къойду да, энди эсима тюшгенинде, аланы айта келеме, — дегенди.

* * *

Ал джыллада Къарачайны кесин айырыб, энчи республика этебиз деб айланнганланы бир къаууму бир элге келгендиле. Алайда джумушун баджаралмай, ишинден къысталыб тургъан агрономга тюбеб, не ючюн келгенлерин айтхандыла:

— Сен элчилеге бизни излемибизни ангылат, кюреш, кесинги да эл мюлк министр этерикбиз, — деб бетине соруулу къарагъандыла.

— Менден сора министр этерге адамыгъыз джожъ эсе, чотугъуз къолай тюлдю, — дегенди.

* * *

Врач джаш сени кызынгы тилеген этеди деген хапарны эшитиб анасы:

— Гырт дерик эдинг, мен кызымы аны къатхан дипломуна берирге деб ёсдюрмегенме. Кесим былай къараб, юйлерине дунияны байлыгын къуюб тургъан ракеталадан (рэкетле дегенлигиди) кюеу сайлай турама, — дегенди.

* * *

Кюз чалкъыда биреуленни ашхыны къаты ауруб, больницагъа джетдиргенлей, операция этгендиле. Наркоздан да аязыб бошагъынчы, къатында сюелиб тургъан джашына:

— Джаууб къалмасын, къошну огъары джанында дюрюлени бюгюн огъуна капналагъа уругъуз, — дегенди.

* * *

Джолда кетиб баргъан киши арлакъда джашагъан Ибрагимни скамейкада олтуруб, газет окъуй тургъанын кёрюб, анга бурулгъанды да:

— Алан, политикагъа кыызгъанса, — деб ышаргъанды.

— Оллахий, быйыл къалай эсе да газетлеге

джазылмай къалгъан эдим да, сайлаулары аллы бла кюн сайын тюрлю-тюрлю газет келтиредиле да, къууаныб аланы окъуйма, бир-бирлерине кир къуйгъанларына да бек сейир болама, — дегенди.

* * *

— Атам, джолну башындан бери айланыб, зыгъыр къюуб, грейдер бла тюзетиб, бир иги этиб келедиле — деб, джашы атасына хапар айтханды. Ол кёб да сагъыш этмей:

— Сайлаула дегенлери джууукълашыб келе болур, — дегенди.

* * *

Къарачайлы бла ногъайлы бир палатада джатхандыла больницада. Бир кюн къарачайлыны тиширыуу ашарыкъ затла алыб келеди. Эркишиси мияла банкадан джангы уюб тургъан айранны кружкагъа къюуб, нёгери унамагъанында, кеси толусу бла ичеди. Анга къараб тургъан ногъайлы:

— Джарлы къарачайлы, айран болмаса, къалай этерик эдинг, — деб ышарады.

Арадан эки кюн кетиб, ногъайлыны тиширыуу да ауур сумка бла келеди. Аланы тумбочкагъа сала тургъанлай, эри акъырын шыбырдаб:

— Шай келтиргенмисе? — деб соргъанын къарачайлы эшитиб къюуб, иги тауушун да чыгъарыб:

— Шай келтирмесе, сен ёлюб къаллыкъса, сора игит да келтиреди, — дегенди.

Тауханий хоншусуна кириб:

— Ий, Сапрахан, сиз ол «Къарачай» деген газетни ала шойегиз да, — деб соргъанды.

— Хо, алабыз. Сора сиз алмаймысыз?

— Огъай.

— А, не болгъанды да?

— Анда, Турцияда — Стампулда джашагъан къарачайлыланы тукъумлары джазылыбды. Сатыу-алыу эте турурча ала бла бир къагъыт джюрютюрмек, — дейме.

— Биз газетни окъуб бошасакъ, къартыбыз кесине алыб къояды.

Тауханий, эрнин чюйюре, эшикке атлай:

— Бюгюн бир огъай, эки газет ала турурча бир джаздырайым, — дегенди.

Не тюрлю чам, накъырда айтсала да, бир-бирлерин ариу ангылагъан эки тенг ёлгеннге къайгъы сёз берирге шахардан элге баргъандыла. Алайда дууа этдириб бошагъандан сора, ол экисини бири къатындагъы нёгерини атын айтыб:

— Бир иги тенгим бар эди, ауушханлы юч кюн болады, анга да бир дууа этдирсегиз, — дейди. Нёгерини бети тюрлене, «амин» деген сёзню эшитгенлей, къолларын ёрге кёлтюреди. Джатхан джери джандетли болсун деген сёзледен сора, ол джаш эрлай бир джанына чыгъады. Тенги къатына джууукълашырга:

— Ма, бюгюнден ары сени бла сёлешсем, —
адам тюлме дегенлей, ол нёгери да:

— Дууанг этилди, энди игит да сёлешмейсе, —
дегенди.

* * *

Локъман эл администрацияны тамадасы болуб
ишлей, джыйылган джерледе динде болмаган зат-
ланы кьояйыкъ, хар кимни да джюзле бла хызенле
этерге кьолундан келмейди, деб айтханлай, тилеген-
лей турады. Ай медет, аны айтханын хазна адам эт-
мейди. Кюнлени биринде аны атасы ауушады.

Арадан ай кетиб, Локъманны эки эгечи муну
чакъырыб, маулутну, хызенлени юсюнден сёз
кьозгъайдыла. Эгечлери, эл иесича атабызгъа
джюрюген адетни этмесек, халкъгъа бетибизни
къалай кёргюзюрюкбюз, деб кётюртуб сёлеше-
диле. Локъман баш энишге къараб турганлай:

— Да, болмай эсе, хызенлени ал кюнюнде
ингир къарангыда чачарла, — дегенди.

* * *

Элlege автобус бла джюрюген Хызыргъа бир
кюн диспетчер кесинги элинге бир ай чакълы
джюрюрюксе, ол шофёр отпускадады, дейди.
Экинчи кюн ары барыб, пассажирледен ачха
джыйыб башлайды. Ал сюремде олтурган ти-
ширыу Хызырны кьучакълаб, джылы ышарды.
Андан ачха алмай, къатындагына билет узатхан-
лай, ол тиширыу «бу да келинчикди», дейди. Тёр-
тюнчю шиндикге джетерге:

— Оо, Хызыргъа къара, бери келгенинги не
иги этдинг, юйдегиле тынчмыдыла, — дейди

мыйыкълы киши. Арт джанында уа биргесине окъугъан эки джаш, бетин бетлерине тийириб, саламлашды. Арадан ыйыкъ да озмай, Хызыр башха элге кетгенди, дедиле.

* * *

Бир джашны ишлегени, джашагъаны да Москвада болганды. Бери, туугъан элине, атасына, анасына келмегенли иги кесек бола эди да, бир кюн телефон бла самолётха билет алгъанма, эки кюнден юйде боллукъма, деб билдиреди. Телефон бла анасына, ол айтханларынгы алгъанма, аттягъа уа не ала барайым, деб сорады.

Анасы трубканы бир джанына тутуб, джашыны айтханын анга билдиреди.

Атасы эрлай:

— Мында тюкенледе аллай табмагъанма, бир иги чалкъы ала келсин, — дегенди.

* * *

— Бу телефон бир сёлеше, бир тил тута не да башхаланы сёзлери эшитиле, туура джюрегими джарды, связистлеге айтханлыкъгъа да джукъ тюрленмейди. Энди башында тамадаларына да, газетге да бир джазайым, — деб, Нюрчюк къагъыт, ручка алыб, столгъа олтурады.

Тиширыуу къатына келиб:

— Тохта, ашыкъма, — деб ышарады.

— Мен джукъ ангыламайма, — дейди эри.

— Марзийлары (хоншулары) кишиге да бил-

дирмей, кызыларын эрге бере айланадыла. Хар кюн сайын дегенча эки эгечине да телефон бла сёлешгенине тынгылаб турама, — дегенди.

* * *

Бёлек адам узун скамейкада олтуруб, ушакъ эте тургандыла. Ичлеринден бири къатындагы бла ойнары келиб:

— Алан, сени районнга тамада эте айланган хапар чыгады, ол кертими? — деб сорганды. Ол да:

— Хо, тюз айтаса, бир-эки кере да чакъыргандыла. Мен да сизнича тенглериме сормай, оноулашмай, разылыгымы билдирмей турама, — дегенди.

* * *

Бир джыйылган джерде бюгюнлюкде джашауну кыйындан-кыйын болуб барганын, колхозла, совхозла чачылыб, болганы тоналыб бошалганын айтыб тарыкыгандыла. Ичлеринден бири таушун иги чыгарыб:

— О, Аллах, бу колхозла чачылыб бир кёрсек, деб тилеучен эдик. Тилегенибиз къабыл болду. Энди былай нек болдукъ, быллай кюннге нек джетдик деб джылайбыз. Бизге къаллай джашау кереклисин кесиби да иги биле болмазбызмы, — дегенди.

Бир тамада джыйылыу бардырыб, сёзюню аягында газетлеге да эс бёлгенди.

— Мен ол, бу миллетни келечисиме, бу ишде да аны ишлейме, дейдиле. Кёбюсюне алайды. Ёзге, бир ангылашынмагъан зат барды. Ол тамадала ана тиллеринде чыкъгъан газетлени окъумайдыла, алада не джазылгъанын билмейдиле. Кысха заманда бу ишге къарайыкъ, — дейди.

Джыйылыу бошалгъанлай, алайда олтургъанланы бири, эрлай кабинетине кириб, юйюнде тиширыуна звонок къагъады:

— Бусагъат почтагъа барыб, «Къарачай» газетге джаздырыб кел. Тиширыу:

— Биз анга джаздырмайбыз сора, — дегенлей:

— Сёзюню къой да, мен айтханны эт, — дегенди.

Эки хоншу олтуруб сёлеше тургъанлай, къатлары бла была ариу таныгъан Умар баш энишге къараб, саламлашмай озгъанды. Бу экиси сейирсиниб, сора бири:

— Умар, — деб, ызындан таууш этеди. Ол тохтаб, бери къарагъанында, биягъы:

— Бизге салам да бермей бараса, дегенлей, къатларына келиб, къолларын тутады.

— Не сагъышха киргенсе? — дегендиле.

— Алан, социализм бла капитализмде къаллай бир башхалыкъ барды деб, санай бараем — деб, джууаб береди.

- Да, кёбмюдю башхалыкъ?
— Оллахий, бармакъларым джетмедиле, — дегенди.

* * *

Юйдегиле бирер джары чачылыб, ана арбазда тюрт-мюрт эте тургъанлай, эшик къагъылыб, солдат кийимлери бла бир джаш кириб келеди. Анасы ышара тургъан джашын къаты къучакълаб, кьоймай чемоданын кьолундан алыб, юйге киредиле. Эрлай чайкъаргъа деб, джыйылыб тургъан уллу кастрюль бла сютбашыны, табада джангы бишген гырджынны да столгъа салыб, чанчыб тебрегенлей:

— Ання, ач тюлме, быллай бирни да къалай ашарыкъма, — деб джашы ышарады. Анасы:

— Сау эки джылны ичинде сен быллайны ашамагъанса, огъай деб бир кёрчю, — дегенди.

* * *

Тиширыу эркишисине хоншулары Шахымгерий Сирияда джууукъларыбызны табханма, деб ары письмо джазыб айланады деген хапарны айтханды. Ол не эсе да бир джанына къарай:

— Анда — тыш къралда джууукъларын излеб айланмай, мында туугъан къарнашы бла сёлешмей айланганлы джыл болады, анга ыйлыгъа билге эди, — дегенди.

* * *

Тюрмеде олтургъанлагъа дагъыда биреуленни алыб келиб кьошхандыла. Не хата этгененг, бери нек тюшдюнг деб соргъанларында:

— Хоншум буруудан бери къараб, хар кюн сайын эртденбла тауукъларымы санаб тура эди. Бир кюн тѣзалмай джетдириб алгъанем да, джакъ сюегин сындырыб къойгъан кѣреем. Эки джылны басдыла да ийдиле, — дегенди.

* * *

Элчи кишини районда бир къуллукъда ишлеген джашы бир кюн атасына келиб, тамбладан башлаб, бу совхозда директор болуб ишлеб башларыкъма, деб хапар айтады. Атасы тынгылаб туруб:

— Мында джукъ кълмагъанды, не затха директор боллукъса, андан эсе ишлеген джерингде тынч тургъанынг иги тюлмю эди, — деб джашыны бетине къарагъанды. Ол да, аз ышара:

— Аття, талай джылдан бери фундаментинден башха джукъ эталмай тургъан юйюню битдирирме. Къалай-алай да анга уа бир затла табарма, — дегенди.

* * *

Иги баш тутхан киши джангыз кызын кесича бирни джашына берсем, деб тургъанды. Кызы бир кюн элни бир кыйырында гитче юйчюкде, джангыз анасы бла джашагъан джашха къачыб кетеди. Атасы элде джууукъну-тенгни аякъ юсюне салыб, не кюрешсе да, аны экиден бир эталмайдыла. Адетдеча, эки-юч ыйыкъдан кызы юйюне къайтады. Тенг кызы кѣре келиб:

— Сени кьаллай джашла, кьаллай джерледен тилей эдиле. Былай нек этиб кетдинг? — деб соргьанды.

— Бир кере аны тонуну этек джанында кьол аязны джартысы тенгли бир джамаучукъ бир таб, ариу тургъанын кёрюб, муну эте тургъан тиши-рыу бек акъыллы болур, алай эсе джашы да анга ушамай кьалмаз деб, башыма оноу эттен эдим да, чыртда сокъуранмайма, — дегенди.

* * *

Бир белгили алим, джазыучу ауушхандан сора, арадан джыл кетиб, шахарда ол джашагъан юйню кьабыргъасында мемориал эсертме салгъандыла. Бери келгенлени арасында белгили бир поэт-ни төрт джыл болгъан туудукъчугъу аккасына:

— Акка, сен ёлсенг, ма аллай суратынгы бизни юйню кьабыргъасына да тагъарыкъдыла да, — дегенди.

* * *

Элге тамада сайларыкъ кюн белгили болгъандан сора, мында джашагъанла экиге-ючге юлешиниб, бу ишни уллу эришмеклик бла бардыргъандыла. Ма аллай кюнлени биринде тамадалыкъгъа кесин теджегенлени бирини эгечи къаты ауруб, больницагъа тюшуб къалады. Бир бёлек кюнден аны кёре келгенле:

— Къалайса, маджалгъа айланамыса? — деб соргъандыла.

Ол:

— Ёлеме деб, кьоркьмайма, тамада ким болгъ-
анын билмей къалама деб кьоркъама, — дегенди.

* * *

Амманы къууандырайыкъ деб, туудукъ къыз-
чыгъы, он классны медалгъа бошаб, конкурсла-
дан ётуб, Москвада театральный институтха кир-
ди деб, хапар айтхандыла. Амма, окъуб бошаса,
не боллукъду деб соргъанды. Джырларыкъды,
тюрлю-тюрлю оюнла кёрпозюрюкдю деб ангы-
латхандыла. Ол не эсе да, айтханларын онгсунмай:

— Да, къарт болса, ёрге-ёрге къалай чынгаб
айланлыкъды, — дегенди.

* * *

Бусагъатда китаб джазыб чыгъаргъан бир да
тынчды дегенди Шохбий нёгерине. Ол аны айт-
ханын джаратмай:

— Алгъын китаб чыкыгъынчы, андан хапары
болгъан юч-тёрт адам окъуб, сюзюб, кёб зат ай-
тыб, автор алагъа джангыдан къараб, алай чыгъа
эди. Энди ачха телесенг, аманмыды, игимиди деб,
анга къарамай чыгъара бередице. Ол а ичи кебек-
ден толгъан къапчыкыгъа ушайды, — дегенди.

* * *

Кьозтуйме бла Кябахан от хоншула болуб
джашагъандыла. Кюнлени биринде ала бир-бир-

лерине башларын салыб, ушакъ эте тургандыла. Туура ол кёзюучюкде Кябаханны юч тауугъу Къозтйюмени джангы салыннган ууакъ урлугъуна кириб, болганны къатышдырыб башлагъандыла. Ол аланы эслеб, тамагъын бошлаб, кёзлерин да джандырыб:

— Оо, къанджауарыкъ, соханымы, быхымы бошаб къойдунг да деб, Кябаханнга дунияны къаргъышын къуюб башлагъанды. Ол не болганын ангыламай:

— Оо, мен джарлы, къараб тургъанлай къалай алыныб кълдынг, былайдан къачайым, — дегенди.

* * *

Къарт кишини эки туудукъчугъу бир кюн:

— Аття, сеннге ненча джыл болганды? — деб соргъандыла. Аттялары бир кесек сагъыш этиб:

— Къарт анагъыз туугъан заманда меннге сегиз джыл болганын айта эдиле.

— Туудукъларыны бири:

— Сора сен къарт амманы бешикде тебретгенсе, не-е, — дегенди.

* * *

Бир кюн телевизор бла Москвада ариу кызыланы конкурсу болганын, алчы орунланы алгъанланы иги кесек ачха бла саугъалагъанларын айтадыла. Анга терен эс бёлүб, къараб тургъан бир тиширыу эркишисине айланыб:

— Сен да кызычыкъны джарашдырыб, ары

джиберсенг, ол ал орунланы бирин алыб, кьаллай ачха келтирлик эди. Алай а аллай тирилик мен сени таныгъанлы бир кере да болмагъанды, — деб эрнин чюйюргенинде, ол да:

— Энди конкурсха сени хазырларыкъма, — дегенди.

* * *

Бир кьатынны джашы бла кьызы болгъандыла. Кьызы тышына чыгыб, шахарда джашагъанды, джашы уа школда окъугъанды. Бир кюн джашы школдан келиб:

— Ання, кьабаргъа бир джукъ — дегенинде:

— Мен бошамайма, къара да, ал кесинг. Гырджын да, айран да барды, гёзеннге къара, бышлакъ да болур, — деб джумушун бардыргъанды. Сора джашы:

— Телефон бла кюеуню бир чакъырайым — деб, анасына къарагъанды. Ол эрлай:

— Оу, не болгъанды, нек чакъыраса? — деб къайгылы болгъанды.

— Ол келсе, тауукъ кесиб, хычинла этиб башлайса да, — дегенди.

* * *

Джыллары келген бёлек кьарт ушакъ эте келиб, тишлеге джетгенди. Сёзлерине кёре, ичлеринде тиши аурумагъан, тюшмеген бири джокъду дерча эди. Аланы бири тынгылаб туруб:

— Ох, деб кьалдым, тиш ауруудан кьутулуб, — дегенлей, кьатындагъы:

— Бизге да айт, кыалай эталдынг алай деб, анга джити кыарагъанды. Ол кыарт ышарыб:

— Ауузумда джукъ кыалмагъанды, сора не зат аурурукъду, — дегенди.

* * *

Таугерий джууукъ джетген джаш бла джашауну юсюнден селеше, былай юретгенди.

— Сени джашауунг алдады. Мен айтханны эсингде тут. Эл уллуду. Тамадала да келиб, джыйылыула болмай кыалмайдыла. Сен аллай джерледе селеше тур. Башында тамаданы махта, андан тебениреклени хыртха ур, алай а тереннге кирме. Мени келюме былай келеди деб, бир талай зат айт. Мен алай эте, окъуум да болмагъанлай, бригадир, учётчик, складха тамада, фермагъа башчы бола, пенсиягъа чыкъдым. Унутма аллай адамгъа кыалайалай да бир ишчик бермей кыоймайдыла, — дегенди.

* * *

Салис хоншусу Томпушну эртденбла ашыгыш джолгъа чыкыгъанын кёрюб:

— Нек гузабаса, тынчлыкъмыды деб, аны таба кыарагъанды. Ол ашыгыш:

— Директор алайда адамла да тургъанлай, меннге аманла айтыб, контордан кыыстагъанды. Энди анга барыб, алай нек этдинг деб, ортаны бир айырайым деб, тебрегенме.

— Кыачан болгъанды алай?

- Бюгече тошюмде.
— Да, бар сора. Тюшюнгдегин тюнюнгде кё-
рюб кьайтырса, — дегенди.

* * *

Къарачайлыла зор бла Азиягъа кёчюрюлген джыллада аланы советлеге чакъырыб, джылларына шагъатлыкъ этген кьагъытлары болмагъаны себбли, не айтсала да, аланы джазгъандыла. Бир кьатын кесини джашын кесинден уллу этиб джаздырыб, узакъда канал кьазаргъа иймей кьойгъанды. Аны алай этгенин хоншу кьатын билиб:

— Кьоркъмай, алай кьалай эталдынг? — деб соргъанында:

— Бу кьаралны меннге этгенине кёре, мен да алай эттенме, — дегенди.

* * *

Малкёз кьатын джашын юлендиргенди, алай а келини келтирген харакети кёлюне джетмей, джыл да тутмай, аны кьыстагъанды. Экинчи келтирген келинини бернеси биринчиден да кьолайсыз болгъанды. Кьатынны ауур сёзлерин кёлтюралмай, ол да башын алыб кетгенди.

Энди келин альууну кёрейим деб, башха элде джашагъан, баш тутхан биреуленни кьызына келчиле ийгенди. Ол кьызыны адамлары уа кьатынны хапарын иги билгендиле. Кьызыны анасы келчилеге:

— Барыгъыз да, ол къатынны джанына джарарча къаллай берне этерге кереклисин уллу къа-гъытха джазыб, тюбюне да анга къол салдырыб, алыб келигиз. Сора биз да ол излегенлени табалмасакъ, бир оноу этербиз, — дегенди.

* * *

Бир джашны назмулары газетге чыгъа, радио бла бериле тургандыла. Юйленнгенден сора арадан юч-тёрт ай кетиб, аны суймекликге аталгъан лирика назмусу газетге чыгъады. Саулай да сегиз класс окъуу болгъан джангы келин, бююн ал-гъан газетге къарай келиб, ол назмуну окъуб, мен юй-кюн болайым деб келгенликге, муну къайгъысы уллу кёреме деб, эрин ашыгъыб сакълагъанды. Ингирде ол ишден келгенлей, кесин кёбдюрюб, бир джанына къараб тохтайды. Джаш муну былай нек тюрленнгенин ангыламай:

— Ауругъанынгмы барды? — деб соргъанды.

— Ма, ауруу берген, — деб, газетни аны таба силдеб, къолджаулугъу бла кёзлерине узалады. Джаш кесини назмусун ашыкъмайын окъуб чыгъыб, болумну ангылаб:

— Башым къалгъанды палахха. Энди мынга поэзия, лирика не болгъанын къалай ангылатайым, — дегенди.

* * *

Биреулен тюшюнгде кёрген тюнюнгде болуб барса, къалай иги боллукъ эди, — дегенди.

— Къайдам тейри — деб, нёгери баш энишге къарагъанында, ол:

— Алай нек айтдың? — деб соргъанды.

— Мындан алда аллай тюш кёреме:

— Сталинни дачасында олтуруб, аны бла тарта келиб, бир кесек къызгъанымда, къарачайлыланы тюз кёчюрмегенин айтама. Мен алай айтханлай, столда суу бла тургъан графинни алыб, мени башыма сермеди. Насыбыма, пошюм болду ансы, мен джарлыны бошаб да къоя эди, — дегенди.

* * *

Ал джыллада уллу байлыгъы болгъан бир мюлкню тонаб бошагъандыла. Энди аякъ юсюне салайыкъ деб, директорланы ауушдуруб баргъанлыкъгъа, джукъ тюрленмегенди. Артда эл мюлкден чыртда хапары болмагъан биреуленни келтириб саладыла. Ол кесича оноу этиб, къазла бла къоянла къураб, болгъанны учуз этден толтурлукъма, дейди. Анга аллай затла бизни джерлеге келиширик тюлдюле дегенлеге, сиз не ангылайсыз, деб къояды. Айтылды, этилди. Тёрт тракторну бирин сатыб, элли къаз бла аллай бир да къоян алыб келедиле.

Арадан джыл да озгунчу, къоянла болгъанны къазыб, джерни тюбюне кириб, джокъ болуб барадыла деген хапар чыкъды.

Бир кюн конторну къатында, директор да бар, бёлек адам сёлеше тургъанлай, къазлагъа къаргъан киши гузаба келиб:

— Бюгюн эртденбла къазла учдула да кетдиле, — дегенди.

* * *

Джылы адам ортасына келген биреулен тиширыуумдан айырылмасам болмайды деб, сюдге бериб, аны бла айырылыргъа излейди, Сюдю ишге къарай келиб:

— Нек айырыласа, чуруму неди? — деб со-рады. Ол киши мыйыкъларын да сылай:

— Бу арт кёзюуледе къатынымы бетине къарасам, басымым кётюрюледи, — дегенди.

* * *

Биз Азиягъа зор бла кёчюрюлген заманда адам ашаучула келедиле, сакъ болугъуз деб, аман хапар джайгъандыла. Бир къыргъыз элде, бир бай къыргъызлыны семиз къатыны къоркъуб, ауруйма деб, ич юйге кириб, ыйыкъны джатханды. Сора бир кюн гитче эгечин чакъыртыб, ол къарачайлыла дегенле келдилеми, керти да адам ашаймыдыла, деб соргъанды. Эгечи келгендиле, нелери да адамгъа ушайдыла. Алкъын кишини ашаб кёрмегенбиз, — дегенди.

* * *

Бир-биринден алай узакъ да джашамагъан эки эркиши ушакъ эте олтургъандыла. Сора бири экинчисине:

— Сен юйдегили болуб джашагъанлы бир джыйырма джыл бола болур? — деб соргъанды.

Нёгери ышаргъан да этиб:

— Къайры сеннге, — деб баш энишге къарганды.

— Джашха военкоматдан повестка келди дей эдинг да, кёб болмай. Сора аллай бир джыл къалай болмайды?

Алан, Москвадан Владивостокга дери джюзле бла шахарла бардыла. Джашны анасы алада сатыу эте айланады да, бир-эки джылда юйге бир келиб кетеди. Ол мында болган кюнлени бир-бирине къошсанг, эки джыл да джашамагъанбыз бирге.

— Къуру бир джашыгъыз болганы да аны ючюн болур деб нёгери ышарганды. Ол да алай да болур, — дегенди.

* * *

Азиягъа джангы барган джыл бизлеге адам ашаучула келгендиле деген хапар тохтаган кюнлени биринде, бир джыйылган джерге эки къарачайлы барганды. Ала салам берирге, бир къыргъызлы «келедиле, къачыгъыз» дегенлей, бир къарачайлы джетиб, аны тутуб, джыгъыб, кийимлерини джер джеринден къабыб башлайды. Аны къычырыгына юч-тёрт адам джетиб, болушайыкъ дегенлей, къарачайлы итча хырылдайды, башын ёрге тутуб. Къыргъызлыла къачадыла, тюбюндегини хахайына советни председатели арлакъда юйден чыгъыб, берлакъга келиб, болумну ангылаб, кюлген да этиб, ёрге турган къарачайлыны билегинден тутуб:

— Энди къайсын ашарыкъса, кёргюзт, — дегенди.

Элчи кишини чыркым джашы юйленнгенден сора, район аралыкъда джер табыб, юй ишлеуню къайгысына киргенди. Юч кюнню юйге келмей тургъанында, атасы тѣзалмай, бу джарлы не эте айлана эсе да бир барыб келейим деб, джолгъа чыгъады.

Иги кенгден джашы къуру тусу бла, къатыны да биргесине фундаментге бетон тылдан этиб, къуя тургъанларына къараб туруб:

— Хы, была ёллюк тюл кѣреме, энди алагъа да кѣрюнюб айланмай, юйге къайтайым, — дегенди.

Юйдегини джангыз джашы ичкиге башын салыб, ишлеген да этмей, ата бла ананы пенсиялары бла джашаб тургъанды. Бир кюн кесича эки нѣгери, сен бюгюн бир ачха мадар эт деб, аны къысадыла. Ол юйюне келиб, анасына пенсиягъызны меннге бер, борчум барды, бюгюн бер деб къысыб турады, дейди.

— Газгъа, суугъа, светге тѣледик, къалгъанына да унчукъ алдыкъ дегенинде, джашы анасына кѣзлерин джандырыб:

— Сиз ёмюрде да тоярыкъ тюлсюз, — деб аягъы бла эшикни данг деб уруб, тышына чыгыб бара:

— Энди пенсиягъызны сизден башха тюрлю ала билirme, — дегенди.

Бир ферманы тамадасы ийнеклени ашларын, сууларын директор айтханча этмей, кёб джылны узагына кеси билгенча, сынагъанча джарашдыргъанды. Аны билиб, бир кюн конторда адамла да тургъанлай, директор:

— Сен эшекни мыйысын ашамагъан эсенг, нек этмейсе мен айтханча? — деб урушханды. Ферма тамада:

— Мен эшекни мыйысын адам ашагъанын билмей эдим, сени хапарынг бар кёреме, — дегенди.

Бир киши кеси кыйыны бла джашамай, хыйлалыкъ джолну сайлагъанды. Узакъда бир элге барыб, уллу билгич келгенди деген хапарны джайдырады. Адамла келиб башлагъанлай, эки тюрлю мынчакъла бла таш салыб, кёзлерин кыса, хапарланы джасайды. Кёб турмай нохта бауладан иги кесек ачха тюшеди.

Бир кюн билгич джашагъан элден бери джууукъларына бир адам келеди. Хапарны эшитиб, ол да барады ары. Аны былай къараб кёргенлей:

— «Ол билгич сенмисе» — деб кюледи. Билгич алайдагылагъа бир кесекге эшикге чыгыгыз деб, сора мынга:

— Аллах бла тилейме, кишиге джукъ айтма деб, ол унамаса да, къоймай, хурджунуна танг кесек ачханы сугъуб:

— Былайдан бир дженгил чыгыб кет, — дегенди.

* * *

Элчи кишини джашы башха джерде районну тамадасы болуб ишлегенди. Бир кере юйлеринде атасы бла ушакъ эте келиб:

— Атам, биз билмей тургъанбыз ансын, ол районда бизге къысха джууукъ джетгенле кёб кёреме, — деб хапар айтханды. Атасы ышаргъан да этиб:

— Сен андан кетсенг, алгъынча сууукъ-джууукъ да болмай къаллыкъдыла, — дегенди.

* * *

Джыллары келген эки хоншу къарт ушакъ эте келиб, бири экинчисине:

— Джашынг да, келининг да иги адамладыла, сени кёлюнге джеталамыдыла ансын? — деб соргъанды. Нёгери да:

— Энди Аллахха туураны не джашырыу, кю-решедиле, сёзюм джокъду. Меннге да кёбмю керекди, бир аягъым тёрде, бир аягъым кёрде, — дегенди.

* * *

Биз Азиягъа кёчюрюлгюнчю бир элде татар юйдеги джашаб тургъанды. Къарачайлыланы къоратхандан сора, кесини гитче юйчюгюн кёюб, хоншусуну уллу юйюне кёчгенди. Биз къайтхандан сора юйню иеси аны даулагъанды. Алайда къарачайлыланы бири:

— Вагид, онтёрт джылны ичинде кесинге бир юй ишлеб, къалай киралмагъан эдинг? — деб соргъанында, ол ачыуланыб:

— Сизни былай къуюлуб къаллыгъыгъызны билсем, бир мадар этерик болур эдим, — дегенди.

* * *

Совет властны джылларында бичен ишлениб бошалгъынчы, бир сенек ауузну мадар болуб, элге иймегендиле. Адамланы арасында иги сыйы болгъан бир къарт, сёзге уста, эшек арбасын джарашдырыб, джюклеб келе тургъанлай, аллына совхозну директору бла парткому чыгыб къаладыла.

Саламлашыб бошалгъанлай, директор:

— Бу не ишингди? — деб соргъанды. Ол аны эшитмегенча этиб:

— Джыл джауумлуду, къол чалкъычыла бла кёб кюрешигиз, ала дырынны аудуруб, кебдириб бир затла этерикдиле деб — дагъыда талай сёз айтыб:

— Заманыгъызны алдым, кечигиз деб, эшегине къамчини джетдиреди.

Директор аны ызындан къараб:

— Биз мынга джукъ эталлыкъ тюлбюз, ингирде къарауулну чакъырыб, къапчыгъын алайыкъ, — дегенди.

* * *

Эки хоншуну бири экинчисини къызын джаратыб, келин этерге излейди. Къыз джаны да разы

болады. Алайда кыыз унамаса да, аны кыулакыга алмайдыла. Бир кюн джашны атасы, адетдеча, келечиле иеди. Ала олтуруб, разылык табыб, энди кете барайык деб, эшикге чыгадыла. Была машиналарына джетерге, алайга бир акъ «Жигули» келиб тохтаб, ичинден юч джаш чыгады. Аланы бири немелени немени юю бумуду дегенинде, «Хо», дейдиле. Ол джаш:

— Бююн кызыгыз бизге келин болуб келгенди. Джаш да, кыыз да бир-бирлерин аriu таыйдыла. Излесегиз, Баш элде джангы келин келген немелени юй кыайсыды десегиз, айтырыкдыла — деб, ючюсю да машинага миндиле.

Алайдагыла не айтырга билмей, ангарылыб турганлай, кызны анасы тамагын да бошлаб:

— Оу, мен джарлы, бу тюшюмюдю, тюнюмюдю, — дегенди.

* * *

Джылы келген бир кишини тиширыуу орамда сатыу эте айланганладан мынга да сормаганлай, ич кийимле сатыб алганды. Ол киши артда кийимлеге кыараб, башын чайкыай, резинлеча созула, джылы келген адам быланы кыалай киерикди, деб, джаратмай орундукыга атады.

Тиширыу иги таушун да чыгарыб:

— Бусагатда эркишилени барысы да быллайланы киедиле, не хатасы барды, — деб эри не кыарайды. Эрини бети тюрлене:

— Кыайсы эркишини ич кийимлерин тешиб кыараганынгы да бир айтсанг, — дегенди.

* * *

Адам ауушхан джерде бёлек эркиши кьайгы сёз бериб бошагъандан сора, бир джанына джакълаб, алда боллукъ сайлаулары кьызыу кьолгъа алыб, ол иги, бу аман деб, даулашыргъа джетгендиле. Ауушханнга кьысха джууукъ джетген бир киши быланы эте тургъанларына джюреги кыйналыб, алагъа да эшитдире:

— Былайын сайлау участок этиб кьойдугъуз да, — дегенди.

* * *

Керексиз сёзлени ортагъа салыб, от хоншу болуб джашагъан эки кьатын бир-бирлери бла сёлешмей кёб заманны тургъандыла. Артда сокъурангандыла, алай а алгъа бири да сёлешиб башламагъанды. Бир кюн чурум чыгыб кьалады. Бирини туудукъчугъу орамда сабийле бла ойнай келиб, не эсе да джылайды. Бирси кьатын джашчыкъны кьойнуна алыб, ариу айта, джыламукълары сюрте, аланы арбазларына алыб киреди. Аллына чыкыгъан хоншусуна муну джылай тургъанын кёрюб, алыб келгенин айтады. Ол да туудукъчугъун кьойнуна ала, ариу ышарыб:

— Акъыз, юйге кел, — дегенди.

* * *

Коммунистле къралгъа башчылыкъ этген ал джыллада «Американы джетиб озарыкъбыз» —

деген чакъырыу болганды. Хар къайда да аны ангылатыу джанына да улуу эс бёлюннгенди.

Бир школну тарихден окъутхан устазы классда сохтала бла ушакъ эте келиб, бир джашчыкъны ёрге тургузуб:

— Сен къалай ангылайса, биз Американы джетер ючюн не этерге керекбиз? — деб соруу бергенди. Джашчыкъ бир кесек сагъыш этиб, классларында физкультурадан эм иги чабхан нёгерине къараб:

— Барыбыз да Далхатча чабышсакъ оза-рыкъбыз, — дегенди.

* * *

— Ий, сени ол от хоншунг къаллай адамды? — деб соргъанды Джамалгъа бир танышы. Ол кёб да сагъыш этмей:

— Бек алапат, огъурлу адамды. Къатыны гудучуду ансы. Мындан алда бизни тауукъ оруннга кириб, гаккыланы урлай тургъанлай, юйдеги кёрюб къойгъанды, — дегенди.

* * *

Ичкини аз да джюрютмеген биреулен аллайны джаныча суйген бир танышы бла сёлеше келиб, даулашыргъа джетгенди да, сора анга:

— Сен джашауунгда бир адамгъа игилик этгенмисе? — деб соргъанды.

— Эттенме, айтайым. Мындан алда юйдегиден джашыртын гёзеннге кириб, табылыннган

ашарыкъ затланы джыйыб барыб, къабырланы
тёбен джанында нёгерлериме аллай тепси къу-
рагъан эдим, — дегенди.

* * *

Газетге аз-аз статьяла джазыучу биреулен ха-
парларын кёбдюрюрге ёч болгъанды. Бир кере
къазауатны ветераны бла ушакъ этиб, газетге чы-
гаргъанды. Артда анга тюбеб:

— Сени юсюнгден джазылгъанны окъудунг-
му? — деб, андан бюсюреу излей соргъанды.
Ол киши ышаргъан да этиб:

— Сау бол, сейирсиниб окъудум. Мен билмеген,
кёрмеген, сеннге айтмагъан затланы юслеринден
джазгъанларынга да бек тамаша болдум, — дегенди.

* * *

Къыз ызындан келген джыйыннга шапа бол деб,
бир кюеуню джибередиле. Ол ары кириб, салам-
лашыб, къыйырда олтургъан биреуленни къатына
барыб, къолун тутуб, тамаданы къатына олтур деб
да кёрдю. Ашарыкъны да эм алгъа анга теджеди.
Шападан узакъ болмай олтургъан бир мыйыкълы:

— Ий, мынга былай джан нек аурутдунг? —
деди.

— Алан, акъ юйде ишлеген алай бош адам бол-
майды да, деб, анга ышаргъанында, мыйыкълы:

— Аны ишден къыстагъанларына эки-юч ай
да болады дегенинде, шапа:

— Мен аны эшитмеген эдим, джыйыннга къо-
шулуб бир джукъ тартайым, деб келгенди сора, —
дегенди.

* * *

Келин алыргъа деб, бир киши мазаллы бугъаны семиртгенди. Алай а не кюрешсе да, энтда окъугъан этерикме деб, джашы чыртда унамагъанды. Сора ол киши сагъыш эте келиб:

— Бу бугъаны да кесиб, тёрт-беш ящик аракъы да алыб, депутат болуб къалырмем, — дегенди.

* * *

Бир къайгылы къатын джашы джангы юйлениб, бернеге батханында «келинчигим» деб, эркелетиб тургъанды. Бир кесек заман озгъандан сора келинине «баштёбен» — атагъанды. Сора сабий табханында, анга аталыб этилген берне кёлюне джетмей, «ол худжу» деб тебрейди. Ол къатынны кесини къызы бир кюн:

— Ання, келинчикге сен айтмагъан ат къалмады, ол да сеннге аланы бирин айтыб ийсе не этериксе — деб соргъанында:

— Чачын джыртыб, къолуна тутдурлукъма, — дегенди.

* * *

Бир къайын ана келини бла таб джашамай, хаман сёз, къайгы излеб тургъанды. Ол да тынгылаб, амалсыз болуб, джашай баргъанды. Кюнлени биринде къатынны кесини къызы эрге чыгады. Кёб турмай, джангы джууукъла муну келинини

къысха адамлары болгъанлары ачыкъланады. Къатын ол хапарны эшитгенлей, биринчи кере:

— Келинчик, джаным, ушхуурну меннге соруб айланмай, сюйгенингча эт, — дегенди.

* * *

Машинаны бензини юйге дери джетмей къалыр деб, бир киши заправкагъа къайтыб, гитче терезечикден ачха узатды. Анда, ичинде олтургъан мынга къарагъан да этмей:

— Бензин джокъду, — деб иги тауушун чыгъарады. Машинаны иеси:

— Да, мени аллымдагъына къуйдунг да деб, джууаб излегенча ары джити къарайды.

— Ол анда — акъ юйде ишлейди, сен а не затса, деб терезечикни джабыб къойганды.

* * *

Талай адам сѐлеше келиб, бююннгю джашау игиди, аманды деб, экиге юлешингендиле. Биринчи къауумдан биреулен:

— Бу джашау аманды — деген терсди. Бир кюн санагъанма да къуру бизни тийреде хар ючюнчю юйде энчи машина барды. Алгъын бармы эди аллай бир, — деб ышаргъан да этиб, къатындагъына соруулу къараганды. Олтургъанланы бири иги хыныракъ ауаз бла:

— Бусагъатда адамла бир-бирлерин ълтюрюб, хар ючюнчю-тѳртюнчю юй тоналыб, сансыз-

санаусуз мал урланыб барады. Быллай кыйынлыкны алгын эшиткенменг, кѳргенменг? – дегенди.

* * *

Теплицалада ишлеген биреулен тѳрт-беш килограмм чакълы бир помидорну алыб чыгыб келгенлей, тутуб, будка машиначыкъга миндириб, район милиция таба алыб тебрейдиле. Будкада олтургъан машина сегиз километр баргынчы сумкасындагъыланы ашаб бошайды. Ары джетиб, сумкангы да ал да, тюш дегенлеринде:

— Мында бир помидор да джокъду деб, алагъа къуру сумканы кѳргюзтеди. Эки милиционер джаш бир-бирлерине къараб:

— Сен бизден акъыллы кѳреем. Аллах ючюн бу хапарны кишиге айтма, — дегендиле.

* * *

Бир къатынны эки келини болгъанды, кеслери да бирге джашагъандыла. Не эсе да апсынла бир-бирлери бла келишиб джашамагъандыла. Таб тюшгенлей, башха-башха кыйын аналарына ол алайды, былайды деб, ат-бет атаргъа да артларына турмагъандыла. Бир кюн къатынны эрге чыгыб, тышында джашагъан кызы былагъа келди. Келинлери бир джерде болгъан кѳзюуню мараб, къатын:

— Къызчыкъ, апсынынга иги бол. Бири-бирин сыйлаб, суюуб, ариу джашагъан апсынла туугъан эгечлеча татлы боладыла, алайын чыртада унутма, — дегенди.

* * *

Бир район тамада кяаллайла эсе да Доммай-гъа келген заманда кърал дараджада эм уллу кюллукуъчуланы бири бла танышыб, артда аны бла шохлукъ джюрютюб тургъанды. Москвадан ол этген телефон звонокну кючю бла аны башха уллу кюллукуълагъа да салыб тургъандыла. Кюнлени биринде ара шахардан телевидение бла ол уллу тамаданы ёлгенин билдиргенлеринде, мында шохунгу басдырыргъа барлыкъ болурса деб соргъандыла. Ол кёб да сагъыш этмей:

— Къайры барлыкъма, ёлдю, кетди, энди андан меннге не хайыр барды, — дегенди.

* * *

Джарашыб бир джерде ишлерге суймеген, эринчек, бошбоюн джашны юлендирейик деб, адамлары бир кызыны табхандыла. Ары келечиле бара тебрегенлеринде, ол джаш:

— Атасы, анасы пенсия ала эселе, бир биле келигиз, — дегенди.

* * *

Эртденбла джашы къайры эсе да тебрегенин эслеб анасы:

— Ий, джашчыкъ, къайры бараса? — деб анга соруулу къарагъанды.

— Ання, биз школну бошагъан кюн директор да, башхала да энди сизге джолла ачыкъдыла,

суюсегиз, окъугъуз, суюсегиз, ишлегиз, хайда, джа-шауугъузну къурагъыз деген эдиле. Ма андан бери алты ай озду, окъургъа кирирге ачха табмайбыз, ишлер джер джокъду. Энди директоргъа барыб, сиз айтханла бла бола тургъан ишле бир-бирлерине чыртда келишмейдиле. Меннге не оноу деб, бир сорайым деб тебрегенме, — дегенди.

* * *

Диванда олтуруб, газет окъуй тургъан эркишисине айланыб тиширыуу:

— Мен Хурайматлагъа (хоншулары) джетиб, эрлай къайтырыкъма. Гырджын бишсе, газны джукълатыб къоярса, кюнортада бузоугъа сют ичирирге да унутма, — дегенди.

* * *

Совхозгъа джангы директор салгъанларындан сора, ол юч кюнден болгъан къуллукъчуларын чакъырыб, джыйылыу бардыргъанды. Джерчиликни юсюнден сёлеше келиб, тамада агрономгъа иги къатылыб, болджал бир айды, андан сора деб сёзюн бошайды. Саубиттен, тёрт сандыкъ агроном джаш ышарыб къойгъанды. Джыйылыу бошалыб, адамла чачылгъандан сора, баш бухгалтер бир айтыр сёзюм бар эди деб, алайда къалыб, республикада дараджада уллу тамаданы атын айтыб, агрономубуз аны туугъан кюеуюдю деб, ангылатханды. Директор тынгылаб, сора:

— Не иги болду айтханынг, кесини да, ол уллу адамны не уллу таянчагъы барды, — дегенди.

* * *

Джашауну юсюнден бөлек адам ушакъ эте келиб, ичлеринден бири:

— Бу совхозланы, колхозланы пай деб, адамлагъа чачдыла. Былайда ангылашынмагъан бир зат барды. Хо, мен алдым дейик пай, аны ючюн боллукъмамы бай? Анга тынгылаб тургъанланы бири:

— Къазанынг боллукъду сай, — дегенди.

* * *

Чамны, накъырдамы ортагъа салыб, бөлек адам селеше келгенди да, ичлеринден бири:

— Мен бусагъатда сизге бир зат айтайым да, анга кесича джуаб бергеннге ёч салама, — деб негерине къараб, сора:

— Тюнене темир таякъ бла уруб, бир чибинни базыкъ бутун сындыргъан эдим, — деб ышаргъанды. Къатындагъы эрлай:

— Аллахдан къоркъмай, алай къалай этдинг, деб башын чайкъагъанында, сора ол:

— Алан, сен мени хорладынг, ёч сеникиди, — дегенди.

* * *

Бир эркиши, бир элде хоншуларыны айтыуларына кёре, тогуз-он кере юйленгенди. Аны аллайлыгъын башха элде да кёбле билгендиле. Бир кере башха элде джашагъан тиширыу тас болгъанды. Адамлары сау ыйыкъны излеб, не этерге бил-

мей, арбазда джыйылыб турганлай, ичлеринден бири:

— Аланла, ол кёб къатын алыучуну эшитген-сиз да, анга барыб, хапар билирге керекди — дегенди. Ол адамны табыб селешгендиле. Ол къашларын да туюб:

— Бир тогуз айны алгъаракъда бир джашыракъны келтирген эдим. Энди кетерге унамай, джагъама илиниб, башым палахха къалыб туралды. Сиз айтхан тиширугъа хатам джетген эсе да, билмейме, — дегенди.

* * *

Тёрт-беш эркиши ушакъ эте келиб, бююн-ню джашаугъа джетгендиле. Аланы бири:

— Совхозда не ууакъ аякълы, не туар мал, не техника къоймайын къурутдула. Аллах къурутурукъла, — деб баш энишге къараб тохтагъанды. Нёгерлери да тюз айтаса дегенча тынгылагъандыла. Сора бири:

— Оллахий, ол алайды, ёзге, бу эшклени джокъ болуб къалгъанларына да не айтыргъа билмейме, — дегенди.

* * *

Къарт киши арбазда тапчанда олтуруб турганлай, эшик къагъылгъанды.

— Келин, ары бир къара, — деб таууш этеди. Келини орамгъа чыгъыб:

— Садакъачы ачха тилейди, — деб юйге кириб, сора алыб барыб, сомла береди.

— Алгъын садакъачы гырджын, гаккы, ун, гардош дегенча затла ала эди. Энди къуру ачха излейди. Дунияны тюрленнгенин андан да бил, — дегенди къарт.

* * *

Онла бла джылланы Аслан Асланович иги танг коллективге джетишимли башчылыкъ этиб турганды. Джыл сайын аны туугъан кюнюн белгилеб, саугъала да бериб тургандыла. Заман келиб, бир кюн аны, кёб ашхы сёз айтыб, пенсиягъа ашыра, сен бизни адамса, чыртда унутурукъ тюлбюз, дейдиле.

Арадан талай ай кетиб, бир кюн былайда эртдеден ишлеген биреулен «Аслан Аслановични туугъан кюню джетеди, унутуб къоймасакъ, иги эди» деб, быллайланы къураучу бир бёлюмню тамадасы тиширыугъа соруулу къарайды. Ол иги тауушун да кёлтюрюб:

— Болду анга этиб турганыбыз. Джангы тамаданы туугъан кюнюне ай да къалмаганды, аны сагышын этерге керекбиз, — дегенди.

* * *

Студентлеге тарихден дерс берген устаз ала бла ушакъ эте келиб:

— Бизни халкъыбыз кёб джарсыулагъа тюбегенди. Аллах айтса, энди аллай къыйынлыкъла джетмезле. Сизни кёлюпозге келгенден, халкъыбызны джашауу бла байламлы, чыртда унутулмай,

эсде къаллыкъ, къайсы бирибизни да сагъышландырлыкъ не зат болургъа боллукъду деб соргъанды. Чибин учса эшитилирча шош болуб, сагъышха кириб, иги кесек тургъанларындан сора, ичлеринден бир чырайлы кызычыкъ ёрге туруб:

— Азиягъа зорлукъ бла кёчюрюлген къарачайлыладан эм артха къалгъан адам ауушхан кюн боллукъду, — дегенди.

* * *

Почтачы газетлени келтириб бергенлей, акка кёздюреуюклерин да салыб, «Къарачай» газетни алыб, ашыкъмай окъуб башлагъанды. Аны къатында дерслерин эте тургъан он джыл болгъан туудугъу:

— Аття, сен башхалагъа алай къарамай, эм алгъа бу газетни аласа, кесин да кёб окъуйса, — деб соргъанды.

Аттясы газетни бир къолуна алыб, бир къолун да туудугъуну имбашына салыб, джылы ышара:

— Мен сени суйгенча сюеме бу газетни, — дегенди.

* * *

Кеслерин бек акъыллылагъа, миллетни джанлары, къанлары бла суйгенлеге санагъан беш — алты адам столда ашай, иче олтургъандыла. Динибизни, тин байлыгъыбызны юсюнден сёзге кёчгенлеринде, ичлеринден бири «Къарачай» газет да бу затланы юсюнден джазады, алай бол-

са да дегенлей, аны къатындагъы бош стаканны шышадан къуюб толтура:

— Шо, айыб этме, бусагъатда сен айтхан газетни кёрмегенме, джангы чыгъыб башлагъан болур, не? — дегенди.

* * *

Бир элни къатында, бир уллу эмеген чыгъыб, адамлагъа, маллагъа да кыйынлыкъ салыб турганды. Андан къалай къутулайыкъ деб джыйылыб, сора бир онглу адамгъа оноу сора баргъандыла. Ол бир сагъыш этейим, ыйыкъдан келирсиз, дегенди. Аллай бирни къалай тѳзейик деб, дагъыда башха аллай бирге барыб соргъандыла. Ол да бир ыйыкъ болджал салады. Ючюнчю билгичге барыб, хапарларын айтханларында, ол джалчысын ча-къырыб, атха джер салыб хазырла деб буйрукъ бергенди. Анга баргъан адамла бизге уа не джууаб бересе дегенлеринде, аны не джууабы барды, къачаргъа керекди, дегенди.

* * *

Элчи кишини кызы уллу шахарда окъургъа кириб, аны бошагъандан сора, анда ишлерге джарашыб, къалыб кетгенди. Арадан эки джыл кетиб, отпусказында юйюне келгенди. Бир кюн атасы «Къарачай» газетни окъуй тургъанлай, кызы тилеб, аны къолундан алыб, тѳрт бетин да аулаб, къараб чыгъыб:

Чыртда джукъ ангыламайма, — деб газетни

ызына узатханды. Атасы джюреги ушатмагынын ичинде тыялмай:

— Энди бир келиринге бизни танырыкъ болмазса, — дегенди.

* * *

Джылы келген эркиши поликлиникада башхала бла бирге сакълаб туруб, кёзююу джетгенде, врачха киргенди. Доктор джаш иги тинтиб, къараб чыгыб:

— Акъсакъл, бир-эки айны алгыаракъ келсенг, керек эди. Ёлкелеринге сууукъ чабханды, ол сагытта дарманла бла боллукъ эди. Энди дженгил больницагъа джатмасанг, боллукъ тюлдю, деб бетине къарайды. Ол киши баш энишге къараб:

— Къойчукъла тургъан бауну башын джангыдан джаба тура эдим. Бир төрт-беш кюнден больницагъа алай барсам, къалай болур? — дегенди.

* * *

Иги тирилиги болгъан, джюнден тюрлю-тюрлю кийимле этиб, сатыб тургъан бир къатын, мийик кёкню тау таба джанында бурулуб-бурулуб, бир-бири юсюне къаланыб тургъан чыммакъ булутлагъа иги кесек къараб туруб:

— Юйю къуругъан, ала джюн болуб джерге тюшселе, мени сау джылыма джетер эди, — дегенди.

Район организацияланы биринде ишлеген киши ишден келгенден сора столгъа салыннган ушхуурну къатына олтуруб:

— Хапар айтайым, — деб тиширыуна къарагъанды. Ол да айт дегенча, эрини бетине джити къараб тохтайды:

— Биз къызчыкъны тилегенлеринде бермей къойгъан Идрис улуну джашын тюнене республикада уллу къуллукъланы бирине салгъандыла. Джангылгъанбыз, — деб бармакълары бла столну къакъгъанды. Тиширыуу бир кесек тынгылаб:

— Къызчыкъ аспирантураны бошаса деб, дыгалас этген эдик, ансын ол джашха ким сёз таба эди. Энди Аллах бла разыбыз деб билдирсек къалай болур? — дегенди.

Эки джаны да разы болуб, той-оюн этиб, кюйюзле, байракъла бла джасалгъан машинала тизилиб, къызны джаш джаны алыб кетеди. Арадан сагъат да озгунчу, къызны анасы бла атасыны эки эгечи, хапар билирге кимле барадыла, эки-юч машина къурагъыз, деб буйрукъ халда сёлешедиле. Къызны атасы алагъа тынгылаб туруб:

— Да, бусагъатда къурманлыкъ этиб ашырдыгъыз. Энди эки-юч машина бла джыйылыб, не деб барлыкъсыз? — деб тамам кёлю бла ачуланыб сорду. Атаны уллу эгечи:

— Сёзге къошулуб айланма да, бар да, бир джерде олтур, — дегенди.

Джыллары да бирча, иги танышла, ичги сёзлерин джашырмай айтычу экеулен ушакъ эте олтургъандыла.

— Алан, бир зат айтайым, — дегенди бири экинчисине. Юйдеги ортагъа бир сёз салыб, тебе башласа, эрлай тыйыб къойгъан бир амал табханма, — деб ышаргъанды. Нёгери тамам кёлю бла:

— Ай, юйюнге меннге да бир юрет. Аллай кюнле боладыла башымы алыб къайры кетейим дегенча.

— Да, тынгыла сора. Юйдеги алай къыза теб-регенлей, аны адамларындан къайсысы болса да бир экисин махтаб башласам, кёбге бармай со-рушуб, сора бети джарыб башлайды, — дегенди.

Кърал къуллукъдан чыртда хапары болмагъан бир джашны район дараджада бир ишге саладыла. Арадан кесек заман кетиб, атасыны къарнашы, барыб къолун да тутуб, бир алгъыш да этейим деб, элден район аралыкъгъа келеди. Кабинетни тышында олтургъан секретарь къызчыкъ, мен быллай адамыма дегенинде, ичкери кириб, эрлай ызына къайтыб, джаза турады, бусагъат бошарыкъды, дейди. Ол алай айтхандан сора, эки къуллукъчусу кириб, иги кесек олтуруб чыгъадыла. Дагъыда ючеулен кириб, аладан сора бу киреди. Джашны атын да айтыб:

— Не эте тураса, ишге, джорукъгъа юрене, тюзеле бара болурса, — деб алгъыш да этеди.

Столну ол джанында олтуруб тургъан къашын, башын да тюерек этиб:

— Меннге мындан ары Токъмакъ Алиевич дерге керекди, — дегенди.

* * *

Депутат болургъа деб, кеслерин теджегенле-ни юслеринден сёз баргъан бир джерде, ол кандидатланы бирини анасы да болгъанды. Аны джашыны юсюнден аман, иги да сёз айтылмагъанды. Аны къаллайла эсе да ушатмай, тынгылаб туруб:

— Тоба, бизни джашчыкъны аллай бир болуму барды, ол къуру депутат болуб къалмай, къралгъа оноу этерге да боллукъду, — дегенди.

* * *

Джылы адам ортасына келген биреулен поликлиникада кёзюю джетгенинде, эшикни ачыб, врачха кириб барыб:

— «Ассалам алейкум» деб тохтагъанды. Доктор джаш башын да кёлтюрмегенлей, «хы» деб, къагыт джазыуун бардыргъанды. Ол киши дагыда бир кесекни сюелиб, ызына, коридоргъа чыкъгъанды. Ары кирирге сакълаб тургъанланы бири:

— Былай дженгил нек чыкъдың? — деб соргъанды. Кетерге хазырлана, адамны саламын ала билмейди, сора ол не затынгы сау этерикди, — дегенди.

* * *

— Совхозну сибириб кьурутхандыла. Сора директор бу джангы машинаны кялай алды? — деб биреулен нёгерине сорганды. Ол ышаргъан да этиб:

— Сибирген заманда анда-мында кяалгъанларын джангыдан сибириб, мынга бериучюле да бардыла, — дегенди.

* * *

Больницаны баш врачына биреулен кириб барыб, саламлашыб олтурады. Сора:

— Биз бир элчилебиз, атангы иги таныйма. Сенден бир болушлукъ излеб келгенме, деб тохтайды. Баш врач да:

— Къайдам, мени къолумдан келлик зат эсе, — дейди.

— Джанынг ауруса болушурукъса. Келин алыргъа кыыз излей эдик. Тиширыула баш бла, тюб бла бу больницада ненча кыыз ишлегенин, джашауларын, болумларын билгендиле. Ала барысы да сени къолунгда ишлейдиле. Энди бизге къайсын теджер эдинг, — дейди. Врач ачыууракъ да болуб, кюлюгюн кючден тыя:

— Мында ишлеген кыызланы къайсысы да сени джашынга барыргъа хазыр болуб тургъанларын къайдан билесе? — дегенди.

* * *

Къарт аммагъа энтда бир туудукъ кыызчыгъынг барды деб, хапар айтхандыла. Сора ол атына не

атагъансыз деб соргъанды. Джульетта дегенди-
ле. Амма тынгылаб туруб:

— Джён эт деб, малны этин атамай, Джандет
деб кьойсагъыз болмаймы эди, — дегенди.

* * *

Бир киши сенегине саб салыргъа деб, узун
чёртлеуюк таякъны бычакъ бла ариулай тургъан-
лай, къангкъылдаб, бау табадан бир тауукъ учуб
чыгъады. Ачы тауушну эшитген болур эди, ол ки-
шини тиширыуу юйден чыгъыб:

— Мен сеннге ненча кере айтхан эдим, аны
къайдан чыкъгъанына бир къарай тур деб, худ-
жу къаллыкъны къайда гаккы табханын билмей
къалдым, — деб тамагъын бошлаб, иги кычыр-
ды. Ол киши къатыны таба къарагъан да этмей,
джумушун бардыра тургъанлай:

— Бусагъат гутуруккугъа сорайым, ол биллик-
ди, — дегенди.

* * *

— Оллахий, юйдегиден хайыр джокъду. Эки
ийнекни да кесим сауама. Джыл да келе барса,
къарыу да, саулукъ да кете барады, — деб бир
киши хоншусуна хапар айтханды.

— Юйде келининг, кызынг да бардыла да.
Болушмаймыдыла?

— Къыз конторда ишлейме деб, тырнакъла-
рын кызыл бояйды, келин да анга эришиб, мен
школда ишлейме, дейди.

— Да, ала айран, сют ичмеймидиле, джау-бышлакъ ашамаймыдыла сора?

— Тейри, ашагъанда да алай ашайдыла, меннге бир-бирде къуру чайкъагъан айран къалыб кетеди, — дегенди.

* * *

— Къулакъларым бу арт кёзюуледе бегиб, иги эшитмейдиле. Бир джаны бла алай иги болур дейме, — деб ышара, биреулен нёгерине хапар айтханды. Ол да иги къычырыб:

— Ай, юйюнге, къулакъланы эшитмегени къалай иги болады? — деб тамам кёлю бла соргъанды. Сора ол киши:

— Алан, юйдеги бир затланы ортагъа салыб къычырыб, мен да анга ачыулана джашай бара эдим. Энди ауузу къымылдагъанын кёреме, не айтханын а ангыламайма да, джууаб этмей, ох, деб, тынч турама, — дегенди.

* * *

Татлы эки тенг бир тийреде ёсюб, школда бирге окъуб, институтну да бирге бошагъандыла. Окъуулары бла байламлы узакъда, экиси эки джерге пошгендиле. Кюнлени биринде телефон бла бири экинчисине юйленнгенин айтханында, ол бек къууаныб алгъышлайды. Арадан иги кесек заман озуб, ол бирси да телефон бла юйленнгенин айтыб, къыз онглу джерде ишлегенин, кеси да тёрт тилни билгенин айтады. Аны хапарына тынгылаб бо-

шаб, сора бу джаш анга да эшитдире джылайды. Сора ол:

— Мен сени ангыламайма, кьууаннган этерик-ди десем, джылагъан этесе, — дейди. Бу джаш:

— Мен бир тилни билген бла не этерге билмей, къайры болса да кетерча болуб турама. Сен тёрт тилни билген бла къалай джашарыкъса, деб аны ючюн джылайма, — дегенди.

* * *

Юй иеси киши узун бауну ичинден чыгъыб:

— Эй, юйдемисе, бери къара, — дегенлей, ти-ширыуу коридоргъа чыгъады.

— Мен салгъан зат орнунда туругъа мадар болмай къалды. Чёгючню излеб табалмайма, кёрмегенмисе? — деб, анга иги тауушун кёлтюрюб сёлешеди. Ол не айтыргъа билмей:

— Кьолунгдагъы не затды? — деб сейирсиниб сорады. Киши кьолунда чёгючге къараб, чырт джукъ айтмай, ызына бурулуб, кеси аллына:

— Алан, мен тайыша башлагъан кёреме, — дегенди.

* * *

Бир алим кёб адам джыйылгъан джерде ичкини зараныны юсюнден сейир лекция окъугъанды, талай соруугъа да джууаб бергенди. Энтда сорлугъу болгъан бармыды деб, залгъа къарагъанында, джылы къыркъ джылгъа джууукълашхан бир эркиши ёрге туруб:

— Сиз, ичкини палахы бла эр бла къатын айырылыб къалыргъа боллукъду, дедигиз. Аны ючюн къаллай бир аракъы ичерге керекди? — дегенди.

* * *

Биреулен тиширыуун да биргесине алыб, къызыны къайын атасы больницада джатханын эшитиб, ары баргъанды. Саламлашыб, хапар соргъандан сора, тиширыуу экиси да кёлтюрюб келген сумкаланы къотарыб башлагъанды. Тумбочкагъа сыйынмагъанында, хантланы орундукъну аллына тизе башлагъанлай, врач кириб келгенди. Ол сауутлагъа къараб, ышаргъан да этиб, биченчи джыйыннга келгенчады чотугъуз, — дегенди.

* * *

Къаллайла эсе да джылы келген бир тиширыууну телефонуну номерине пошюб, сатыу-алыу бла кюрешген аманлыкъчы къауум тыш къралгъа — Танзаниягъа сёлешиб тургъандыла. Кюнлени биринде связдан 3000 сом телериксе, Танзаниягъа сёлешгенсе, деб билдиредиле. Ол да:

— Танзилия деб, мени не къызым, не эгечим джокъду. Сора ким бла къалай сёлеширге боллукъма, башхагъа джангыласыз, — дегенди.

* * *

Совет властны ал джылларында бизде бир область тамада район тамаданы кесине чакъырыб,

ишни юсю бла анга хыны сёлешгенди. Гитче тамада анга джууаб кьайтарыргъа кюрешгенинде, сора ол:

— Сени бла эшекни ортасында не барды, — деб аны бетине къарагъанды. Гитче тамада кёб да сагъыш этмей:

— Стол барды, — дегенди.

* * *

— Къалай ётдюрдюнг Джангы джылны? — деб соргъанды биреулен танышына. Ол адамны бети да тюрлениб:

— Алан, Джангы джылны кечесинде не тиле-сенг, ол къабыл болады, дей эдиле. Ма эки джыл болады мен тилегенли, къабыл болмайды, — деб къашын-башын тюйгенди.

— А, не тилейсе?

— Бачхамы аягъында орамда хоншуму тюкенине бир от тюшсе, деб тилейме.

— Сора нек?

— Тюкенни ачхынчы джылы саламлашыб, кьол тутуб, тынчлыкь-эсенлик сора эди. Энди къарагъан да этмей, башын силкиб кьояды, — дегенди.

* * *

Бир тиширыу эртденбла кюзгюге къараб, кесин тюзете, аны таба къарагъан да этмей эрине:

— Тамбла мени туугъан кюнюм болгъанын билесе, бюгюн не этеринги ангылай болурса, — деб кукаланады.

— Ариу билеме. Бир айдан бери сеннге айта-

айта тил джаууму тауусуб тургъан кёнчегими бучхакъларын кесдирирге мастерскойга элтирикме, — дегенди.

* * *

Автобус тохтачу джерде эки таныш тюбешиб кългъандыла. Бири экинчисине нек эртде-легенсе? — деб соргъанында:

— Алан, меннге бир иги тынгыла, — дегенди.

— Сен да бек ариу билесе, аякъ юсюне мингенли ишлейме. Пенсиягъа чыкъгъанымда, юйдегиден эсе меннге аз ачха чыгъаргъандыла. Ол а джашауунда ара ишге бир кюнню да бармагъанды. Былай нек болады деб, тебregenме районнга — собесге. Нёгери:

— Сен ары баргъынчы иги сагъыш эт. Аны пенсиягъа чыгъаргъан заманда бир кесек дыгалас этген болурму эдигиз, — дегенди.

* * *

Бёлек адам олтургъан джерде ичлеринден бири къатындагъына айланыб:

— Алан, сен ана тилибизни, газетибизни башхаладан эсе айырыб сюесе, багълатаса, дейдиле. Ол кертимиди? — деб сорады. Сора нёгери:

— Тюз айтадыла. Анамы сюеме да, аны ючюн бек сюеме, багълатама.

— Да, анабызны биз да сюебиз, — деб ышарады.

— Ананы къуру кесин суюлюб, аны тилин, ол тилде джазылгъанланы суюмегенни не да багълатмагъанны мен ангыламайма, — дегенди.

Элчи киши малларыма аш салайым деб, бачада биченни къатына келгенлей, аны бир джанында таууш эшитиб, акъырын барыб къарайды. Джашы тобукъланыб, кеси аллына сёлеше, кюле тургъанын кёрюб, эрлай юйюне кириб, тиширыууна, джашны юйю къуруб турады деб, хапар айтады. Ол эрлай тышына чыгъыб кетиб, кюле, къайтыб келеди да, хапарны келтиреди:

— Тилерге къалгъанында, экибизни пенсиябызны да бергенем да, анга мобильный телефон алыб, аны бла сёлеше турады, — дейди. Ол киши ангарылыб:

— Аман бла мобиль болугъуз, мен аны башы тайышыб башлагъанды деб, къаллай бир къыйналдым, — дегенди.

Республикадан, райондан да тамадала келиб, бир элде уллу джыйылыу бардыргъандыла. Элни тамадасы, бирси келгенле бюгюннгю джашаугъа байламлы сёлешиб, иги кесек заманны аладыла. Энди айтыры, сорлугъу болгъан бармыды дегенлей, бир алаша кишичик ёрге туруб:

— Бу пенсиялагъа эки-юч айда къошарча бир мадар этигиз, багъланы ёсюб баргъанларын кёресиз да, деб олтурады. Башындан келген тамада:

— Тюз айтасыз акъсакъл, Москва да, биз да кюрешебиз, ачха дыккыды, барына да джетдиралмайбыз, — дегенлей, ол биягъы ёрге туруб:

— Алайды дейик, сора район тамадаланы

бириме деб айланган, кертиси да алай болур. Шалбарсыз улу Схакъ Сеитни джашы бир джылны ичине эки этажлы мазаллы, кызыл кирпичден юйню ишлеб сирелди. Анга ачха къайдан табылды, бир тынгылы джууаб бер, — дегенди.

* * *

Орамда кетиб барган ючеуленни бири, сол джанындагына айланыб:

— Ма бусагъатда улуу сумка бла бир ачха табсанг, не этерик эдинг? — деб сорганды. Ол кёб да сагыш этмей:

— Сумканы да алыб, къатынымдан башымы алыб къачарыкъ эдим, — дегенди.

* * *

— Дунияны башында илмуну кючу этмезлик зат джокъду. Майна, адамны кюлу ишлеген аппаратла айгъа, Чолпан джулдузгъа дери джетдиле. Джангыз бир зат барды адамны ангысы, кючу, акъылы джетмезлик: алам чексизди да, джулдузланы ненча болганларын билирге мадар джокъду, — деб селешгенди биреулен. Анга тынгылаб турганланы ичинден замансызлай чачы агъар-гъан бир джашыракъ адам:

— Тейри, мени кыйын анам кюлгъа алса, ол джулдузланы бек ариу санаб берликди, — дегенди.

* * *

Эри бла къатыны бачхада ханс эте, сёлеше да тургъандыла. Сора къаллайла эсе да къатын алган, эрге баргъаннга джетгендиле. Эри:

— Ий, ол, баш орамда джашагъан Оданай къойгъан къатын ол баргъанындан да кетиб, джангъдан эрге чыкъгъанды дейдиле, кертимиди эке, — деб тохтайды.

Къатыны эрлай:

— Баргъан болур, Оданай төртню-бешни ауушдура тургъан заманда, ол да юч-төрт кере эрге баргъанлыкъгъа не боллукъду, — дегенди.

* * *

— Алан, Хуштуну джашы сизге джууукъ джетемиди? — деб соргъанды биреулен къатындагына. Сора ол бети да джарыб:

— Къысха эт адамыбызды. Тири, кёзю джаннган, юлюшюн ала билген джашды, — дейди. Соргъан ашыкъмайын:

— Тейри, аллай тирилиги болуб урлагъан болур атамы ийнегин, — деб бетине джити къарайды. Бусагъатда аны махтай тургъан бир джанына къарай:

— Энди тюзюн айтсам, барыб, келиб тургъан джууукъ тюлдю. Къайда эсе да бир ийис джете болур, — дегенди.

* * *

Юй иеси киши кеси джангыз телевизоргъа къарай тургъанлай, телефон зынгырдайды. Трубкины

алыб, «тынгылайма» дегенлей, бир тиширыу джукъ да сормагъанлай, сёлешиб башлайды:

— Ий, кыз чыгъара айланасыз дегенлери кертимиди, бизге да билдирмей. Бу телефонну тюз алмагъанын айтмай, бир кесек безири келиб:

— Да, тюздү, — дейди. Тукъумлары кимди деб соргъанында, ауузуна келген бирни айтады.

— Атасы, анасы бармыды? Джаш джукъда ишлеймиди?

— Бардыла, джаш да взрывпромда ишлейди. Темир чыбыкъны ол джанындагы:

— Оу, мен джарлы, ол юлени атылтыучу джермиди?

— Хо.

— Да, сизге къан джауб турады да, — деб тебрегенлей, бу кюллюгюн тыялмай, рычагны басыб къойгъанды.

* * *

Къарачайда эртдеден келген кёб акъыл сёз барды, алай а аланы бир къауумлары тюз тюл кёреме, дейди биреулен. Алайдагыланы бири не ючюн айтдынг алай деб, соргъанында, ол да халпарны джасайды:

— Иши болмагъан итлени суугъа сюреди — дейдиле. Ишим джокъ, сора бир кюн ол сёзню кертилигин сынаим деб, тийреде беш-алты итни бирге джыйыб, Къобан таба сюрюб тебрегенлейиме, меннге айланыб чабдыла да, башымы кючден алыб къачдым, — дегенди.

Джылы келген къартны джашлары, къызлары да бу элде джашагъандыла. Бир джашыны иш-легени, джашагъаны да Москвада болгъанды. Эрт-деден ауруб тургъан къарт бир кюн уллу джашын кесине чакъыртады. Джашы келиб, аз-аз сёлеше тургъандыла. Сора къарт:

— Мени халым таб тюлдю, юйню уллусу сенсе, аманат этеме, ол Москвадагыны джашчыгъын къарачайча сёлеширге юретмей къоймагъыз, — деб терен солуб тохтады.

— Атам, джылы бола эсе, кесим барыб, алыб келликме. Мында сабийле юч-тёрт айгъа бек ариу юретирикдиле — деб, сора эрлай ёрге туруб, сууб башлагъан санларын къоллары бла сылаб, мангылайындан ба этди. Кёзлери джыламукъдан толуб, эшик таба айланыб, бери дженигил келигиз, — деди.

Бауда джыйылыб тургъан бузоу къаллайла эсе да чыгыб кетиб, джангы чагыб келген бачхагъа кириб, чабыб болгъанны къатышдыргъанды. Келини бла алай таб джашамагъан юй иеси тиши-рыу орамдан кириб келиб, аны кёрюб, ачуула-ныб, юйде кеси джангыз къалгъан келинини атын айтыб, тамагъын бошлаб къычыргъанды. Ол да хоншуларына кириб болгъанды. Сора къатын:

— Ичиме джыйыб тургъан сёзлени айтырча таблыкъ тюшгенлей, муну джокъ болуб къалгъанына бир къара, джокъ боллукъну, — дегенди.

* * *

Бир алим къарачай-малкъар тилни тюрк тилле бла байламлыгыны юсюнден илму иш хазырлагъанды. Сора сен да бир къара деб, нёгерине бергенди. Ол аны ариу окъуб чыгыб, былай дегенди:

— Ма бу темагъа байламлы «Къарачай» газетде чыкъгъан статьяланы билеме. Подшивканы алыб, алагъа да бир къара дерик эдим, — деб сёзюн бошайды. Ол алим киши эшитмесин дегенча, тегерегине къараб, тауушун да акъырын чыгъарыб:

— Алан, сенден джашырмай айтайым, мен ол газетни алмайма, — дегенди.

* * *

Бошбоюн, ауузуна келгенни урдур айланган биреуленни гитче кърнашы къыз къачырыб келгенди. Кёб да турмай, эки-юч машина бла бир адам келиб, къллайла эсе да келишмей, къызны сыйырыб кетгендиле. Ол киши юслерине суу къуйгъанча болуб тургъан кесини эт адамларына айланыб:

— Меннге къатыныны не айтханын да этеди дейсиз, алай этмей не этериксе. Къатын къурагъан алай тынч болмагъанын кёрдюпоз да? — дегенди.

* * *

Джылы келген киши диванда олтуруб, мынчакъ тарта тургъанлай, гитче келини эшикден кириб

келиб, стол юсюнде газетлени баш джанында турган «Къарачайны» алыб, джайыб, тенг этиб, джырта тебрегенди. Сора къарт:

— Тохта, нек джыртаса аны, ол бирси газетни ал, — дейди. Келини ол айтханча эте:

— Аття, сен аны окъуб бошагъан эдинг да, — деб анга къарайды.

— Хо, барысын да окъугъанма, алай а «Къарачайны» «джыртдырлыкъ» тюлме, — дегенди.

* * *

Совет властны заманында бир къарачайлы бла грузинли ауузланьргъа деб, хант юйге кире-диле. Стол джанына олтургъандан сора къарачайлы нёгерине тауушун да акъырын чыгъарыб:

— Ма, ол мюйюшде олтурган ючеуленни къара костюму болган, сырты да бери айланыб турган бизде райкомну экинчи секретарыды, — дейди. Грузинли аны таба къараб сора:

— Ол коммунист болур не-е? — дегенди.

* * *

Сабийлери болмаган эр бла къатын дауурсойюр эте джашай баргъандыла. Бир кюн ол киши къайда эсе да журналда сабырлыкъ, рахатлыкъ болмаган юйде джашагъанны нервалары бошалыб, саулугъу болмайды, деб окъуйду. Юйде тынч турган кёзюуню мараб, къатынына ол хапарны айтады.

Сора, кел юч кюнню чыртда бир-бирибизге джукъ айтмай тынч туруб кёрейик дегенлей, къатыны аны таба хыны къараб:

— Сау юч кюнню сени джытча кёзлеринге къараб турсам, аз суймез эдинг, — дегенлей, эри да шиндикге узалды.

* * *

Бир юйге джангы келин келгенди. Берне чачылыб, джыйын кетиб бошагъандан сора, экинчи кюн эрин тиширыуу ичкери чакъырыб, орундукъга иги къалау болуб тургъан бернени кёрюзюб, была сеннге келгендиле, дейди.

— Ол киши ашыкъмайын алагъа къараб, бир — эки затны да юсюне кийиб кёрюб:

— Быланы ичинде меннге тенг болгъан зат джокъду, — деб разы болмагъанын билдиреди. Къатын таушун кёлтюрюб:

— Ала сени юсюнге тенг болгъанында, къалгъанында тюлдю иш, иш аланы багъалары уллу, сыйлы затла болгъанындады, — дегенди.

* * *

Олтуруб лахор эте тургъан эркишилени бири къатындагъыны имбашына къолун салыб, ойнары келиб:

— Бюгече тюшюмде сени алыныб кёргенме, — деб ышарады. Ол, эрлай сёлешиб къоймай, тынгылаб, сора:

— Энди аллай айтыу барды, адам акъылындан тайыша тебресе, бу сен айтханча тюшле кёрюб тебрейди, — дегенди.

* * *

Адебни, намысны юсюнден сёз баргъан бир джерде бир адам былай дегенди:

— Мени джамагъат къабырланы туурасында джашагъанымы билесиз. Хар ингир сайын дегенча бир-эки машина бла бир джаш адам келиб, тюз къабырланы бурууну къыйырында кечеги стол къураб, ахырында даур-суююр болуб чачыладыла — деб, джюреги къыйналгъанын билдиргенди. Алайдагъыланы бири баш энишге къараб тургъанлай:

— Юйлери къуруб, замансызлай бурууну ары ичине тюшюб тохтаргъа излей болурла, — дегенди.

* * *

Налог инспекцияда ишлеген тамадаланы бири интервью алгъан радиожурналистни сорууларына джууаб бере, ол да аланы пленкагъа тюшюрюб баргъанды. Журналист бир джерде, бусагъатда айтханынгы былай тюз тил бла джангыдан къайтарыб айтсанг деб, джазыуун тохтатханды. Сора тамада:

— Муну сен алай дженгил ангылааллыкъ тюлсе — деб, анга къараб ышаргъанды.

Интервью ала тургъан:

— Да, мен ангыламасам, радиогъа тынгылаучула не зат ангыларыкъдыла, — дегенди.

* * *

Совет властны заманында айтылыннганны эте, бир газетчи тауда кьойчугъа интервью алыргъа баргъанды.

— Америкада Анджела Девис деб, бир тиши-рыу кесини къралында демократия сакъланмайды, къара шилли миллетлеге тюз къарамайдыла дегенча сёзле айтханы ючюн, тюрге джыйыб иймейдиле. Сен анга къалай къарайса? — деб соргъанды.

— Мен айтханча джазакъмыса газетте дегенинде, «Хо» — деб джууаб береди.

— Алай эсе, Американы президенти Анджела бла кёб ойнамасын. Ол аны башына бош этмесе, биз анга исси къабдырыргъа боллукъбуз, деб газетте алай ур, аны окъуса, башына акъыл дженгил джыяр, — дегенди.

* * *

Тышына чыгъыб джашагъан къызы бла бир къатын бююнлюкде джашауну къыйын болгъаныны юсюнден сёлеше тургъанды. Сора эсине бир зат тюшгенча, джылы ышарыб, анга айланыб:

— Къызчыкъ, къайын атанг сизни кьолугъузгъа къараб джашайды да, анга хаман кесинги ариу кёрпозторча сёлеше тур, иги пенсия алгъан ханын айтхан эдинг да, — дегенди.

* * *

Бир элде джашагъан къыз бла джаш бир-бирлерин суюуб, джаратыб, джашауларын бирге этерге излейдиле. Адетдеча, джаш джаны келе-

чиле джибереди. Ала нек келгенлерин айтхан-ларында, сёзню кызыны анасы алыб:

— Кёрюрбюз, ашыкыгъан джерибиз джокъду, кызымы разылыгъын кесим соруб билликме дегенча, сёзлени айтады. Келечиле да аны бла эшик таба айланадыла. Ала кетгенден сора кызыны атасы, тиширыууна айланыб:

— Атасы, анасы бир тынч огъурлу адамла, джаш да устаз, школда ишлейди. Мен сени ангыламайма, алай тюрлю нек сёлешдинг — деб, бетине джити къарайды. Ол эрнин чюйюрюб:

— Сен не билесе, мен эшитген хапаргъа кёре, аланы кьоллары джукъады, — дегенди.

* * *

Бир ауругъан поликлиникагъа келиб, врачха киргенди. Кабинетни иеси:

— Ненгди кыйнагъанынг? — деб соргъанды.

Ол:

— Башым чачылады, бу бурун суу да тохтаусуз келеди, — деб анга къарагъанды. Доктор иги тинтиб къараб, сора бурнуну ичине тамызырча суу дарман, таблеткала джазады.

Ауругъан кете тебреб:

— Шо, айыб этме, сен кесинг былай аурусанг, не этесе? — деб соргъанды.

Врач, ышаргъан да этиб:

— Эки кьолджаулукъ джюрютеме, — дегенди.

* * *

Кызы эрге кетген юйде хоншу къатынла ушакъ эте, атасы, анасы да иги адамладыла, джаш да баш

алдатмай ишлейди. Аллах толу юйдеги этсин деб, алгыыш эте олтургъандыла. Сора ичлеринден бири:

— Нелери да иги болур, ёзге, мен тукъумларын джаратмайма, — деб силдегенди.

— Да, сени къарт ананг да ол тукъумдан шойду да, — дегенлей, къатынны бети тюрлениб:

— Аны уа къайдан билесе? — дегенди.

* * *

Керексиз, аман хапарланы джаяргъа суюген бир къатын, арбазын сибире тургъанлай, тюб орамда биреулен тракторуна ол алдырыб, ол да толу ишлемей, «тр-тр-тр» — деб, иги кесек баргъанды. Къатын къолунда сибирткиси да тургъанлай, хоншулары таба айланыб, хахайны басханды. Малларына аш сала айланган хоншу киши бачхадан бери къараб:

— Не болду? — дегенинде:

— Эшитмеймисе, майна анда автомат тауушланы, бир-бирлерин кырдыла. Ах, мен джарлы, кимлеге эсе да къан джаудурдула, — дегенди.

* * *

Чачымы кыркъдырайым деб, бир къашхабаш парикмахерскаягъа киргенди. Уста эрлай кырккыб, одеколончукъ да бюркюб, быллай бир сом деб, эттен ишини багъасын да айтханды. Киши уста айтхан ачханы тюз джартысын бериб, сау къал деб, чыгъа тебрегенлей, ол бирси:

— Тохта, ачханы кьуру джартысын бергенсе, кьалгьаны уа, — дейди.

Ол ышаргъан да этиб:

— Башымы джартысы джокъду сора, толу башха санаб, нек тёлерге керекме, — дегенди.

* * *

Азияда кёчгюнчюлюкде болгъан ал джылларыбызда бир кьыргъыз элде джашагъан алтыджети юйдеги болгъанды. Аладан эки юйдегини тиширыулары кьаллайла эсе да тюйюшген эттендиле. Аланы дауурларына бир кьыргъыз тиширыу юйюнден орамгъа чыгъыб:

— Анда — Кавказда тюйюше келсегиз болмаймы эди, — дегенди.

* * *

Хоншу болуб джашагъан эки киши кьарачай концерт келгенди, бир кьарайыкъ деб, Джарыкълыкъны юйюне келгендиле. Была излегенча ийнарла, кюуле, эски джырла, тартыула болмай, бюгюнню музыка инструментле бла джырлагъанларын джаратмай чыгъыб кеттендиле. Паркны ичине джкетерге, алларына таныш киши чыгъыб къалады. Ол къайдан келесиз деб соргъанында, бири:

— Кьарачай концертте келебиз деб, башыбызны кючден алыб чыгъыб келебиз. Туч кастрюлланы башларын, багъыр сахан табакъланы ууакъ ил-кичлеге илиндириб, узун саблары болгъан чёпош-чюкле бла тюйюб тебретиле да, асыры уллу тау-

ушдан кѳулакѳларыбыз сансыб, башыбыз ауруб,
кѳючден эшикге чыкѳдыкѳ — деди. Таныш киши:

— Башхала да кетдилеми? — дегенинде:

— Кѳайры, бу джаш кѳауум асыры кѳууан-
нгандан ѳрге туруб, харс ура эдиле, — дегенди.

* * *

Джылы джетиб, бир киши пенсиягѳа чыгѳар-
гѳа кѳагѳытларын джыйышдырыб, сора собес-
де ишлеген хоншу джашха баргѳанды.

— Иги джашча мени пенсияма былай иги
джан аурутуб бир кѳара, нохта бауун да этерик-
ме, — деб ышарады.

Джаш:

— Мен бу кѳагѳытлагѳа кѳѳре, алай чыгѳар-
лыкѳма, аланы кѳошуб, кѳоратыб этерге бол-
майды, — деб билдиреди. Сора ол киши:

— Сени ананг, джашчыкѳ пенсияланы кѳалай
сѳюйсе, алай этиб кѳояды, деб айтыучанды да, —
дегенди.

* * *

Шахарны ара майданында бѳлек адам сѳлеше
тургѳанлай, кѳатлары бла озуб кетмей, бир тамада,
алагѳа кѳайтыб, хар бирини кѳолун тутуб, тынч-
лыкѳ-эсенлик соруб, алай кетгенди. Аны ызындан
кѳараб тургѳанланы бири, бу кѳѳб турмай кетерик-
ди дегенинде, кѳайдан билесе деб соргѳандыла.

Ол киши:

— Быллай тамадала ишден кетериклерине ажымсыз болсала, саламлашычу, ышарычу болуб кяладыла, кесим кёргенме, — дегенди.

* * *

— Айлыгыбызны ала эсек, кызычыкыга бир джукъ алайыкъ ансын, юсюне кяблары болмай кялганды, — дегенди эрине бир тиширыу. Эр-кишиси ол айтханны ушатмай:

— Аны кийимлеринден шкафла, шифоньер-ле тыкъ-тыкълама болуб, башха джукъ салыргыа да мадар болмай кялды, не, ала джетмеймидиле кёлюнге, — дейди. Тиширыу алай айтханын онгсунмай:

— Модаланы тохтаусуз тюрлениб баргъанларындан сени не хапарынг барды, — дегенди.

* * *

Джел ауруудан кёб джылны инджилиб тургъан киши, путёвка табыб, анга да ачха кьошуб, санаторийге барганды. Анда суулагыа салыб, хайт деб иги джарагъандыла. Юйюне келгенден сора, Аллах айтса, энтда бир-эки джыл барсам, маджал боллукъма деб, кыуаныб кыатынына хапар айтханды. Ол бетин да бир тюрлю этиб:

— Джараб бара болурла, алай а энди кюнню бузултугъу бла кяллыгыын кимден билликбиз? — дегенди.

* * *

Бир тиширыу, эркишисини юйюнден эсе, тышында кёб айланнганын джаратмай, адетича бир кюн ол къайры эсе да тебрегенлей, кесин тыялмай:

— Хазырланнганынг чабар атчады, деб хыны къарагъанды анга. Эри да кёб сагъыш этмей:

— Сени бет тюрсюнюнг да къабар итчады, — дегенди.

* * *

Тёртеулен, машина бла бир джумуш чыгъыб, джолоучу болгъандыла. Бир улту элни къыйырына джетерге, ичлеринде джылы келген бир киши:

— Мен шофёр болуб ишлеген заманда, ма былайда бир иги хант юй болуучан эди, — дейди. Рульда олтургъан:

— Ол хант юйню эртде джабхандыла. Энди алайда сын ташла эттен цех ачхандыла, — дегенди.

* * *

«Жигули» къызыл светофоргъа тохтамай ёттеинде, ГАИ-чи таягъын кёлтюрюб тыйды. Ичинден бир джаш тиширычукъ бла эркиши чыгъыб, сора бир-бирлерине къычырыб башладыла. Инспектор алайгъа джетерге тохтайдыла. Сора тиширыу экисине кёзюу-кёзюу къараб, былай деди:

— Эки кыыз кетиб баргъанлай, алагъа къарай-
ма деб, аллында кызыл джаннганны кёрмей ки-
риб кетди. Айыбына джолукъдур. Мен къачан-
нга дери былай бла джашарыкъма, — дегенлей,
эркиши аузуна келгенни къуюб башлады.

Автоинспектор башын чайкъай, алагъа хыны
къараб, къагъытларын да ары узатыб:

— Былайдан ары бир къорагъыз, — дегенди.

* * *

Юч кюнден къайтарырма деб, бир киши хон-
шусундан ачха алгъанды. Экинчи кюн кече ара-
сында телефон бла ол берген ачхамы къайтар-
санг, дейди.

— Тамбла бир мадар этерме, бусагъатда къай-
дан табайым.

— Алан, меннге бусагъатда керекди.

— Да, танг атарыкъ болур.

Телефон чыбыкъны ол джанындагъы бир ке-
сек тынгылаб:

— Да, къайдам, — дегенди.

* * *

Биреулен кыыз чыгъарыб, кёб турмай кюеу
да кёрпюзтеди. Арадан эки-юч ай кетиб, бир кюн
иги танышы тюбеб къалыб, хапар сорады:

— Кюеу юйню бир баласыча болады деб,
алгъышны да къутуртхан эдиле. Билгенча айт-
хан кёреем. Юйде джашны туура эгиз нёгери-
ча бирди, — дейди.

— Алай дегенинг?

— Бизники ичкиге башын салыб, адамгъа тын-
гыламагъан бир джарлыды. Джангы кюеу да туу-
ра аныча кёреем, — дегенди.

Юй иеси киши шахаргъа бир джетиб, эрлай къайтырыкъма деб кетиб, иги къарангыда джыйылды. Къайгъылы болуб тургъан тиширыуна ышаргъан да этиб, былай хапар айтханды:

— Автобусха билет алыб къарагъанымда, энгда бир отуз минут заман бар эди. Сора темир тюкеннге да бир къарайым деб, ары бардым. Заман джетиб, келиб автобусха миндим. Бир заманда къарасам, черкес элге бара турама. Не этерик эдим, ызыма къайтыб келдим. Ол а алай болгъанды: мени сагъатым артха къалыб тургъанды. Ол мен минерик автобус кетиб, аны орнуна аллай бир келиб тохтагъанды. Аны джазыууна къарамай, Джанибек Чегемге баргъанча черкес элге барыб келеме, — дегенди.

Къызы къачыб кетген бир къатын, хоншудан, джууукъ джетгенледен төрт-беш джашны къураб, барыб, сыйырыб келигиз, деб джибереди. Кесим суйюб келгенме деб, чыртда унамагъанында, джашла кете тебрегендиле. Сора талай адам аланы ортагъа алыб, джюзюшер грамм этмей, иерик тюлбюз деб, столгъа олтуртадыла.

Ала тарта, джангы бишген этден къаба, иги кесек олтургъандыла. Ала алай эте тургъанлай, анасы келиб, къызын экиден бир эталмай, ауузу от чагъа, къолунда да къазыгъы бла джашлагъа киргенди. Арам-къарам этмей, столгъа къазыкъны бегитиб, былагъа айланганлай, джашланы кими

шиндикни, кими столну юсю бла секириб къа-
чадыла.

Экинчи кюн эртденбла не болдугъуз, деб сор-
гъанларында, джашланы бири:

— Элде къызланы барысы да бир кюн къачыб
кетселе да, энди бирини ызындан бармам, — де-
генди.

* * *

Къарт киши джумушакъ диваннга таяныб, юч
джыл болгъан туудукъчугъун кесине къысыб, тауу-
шун бек да чыгъармай, джырлай тургъанды. Аны
эшитген болур эди бирси печден джылы аныча
бир тиширыу эшикни ачыб, бери къараб:

— Ий, не этесе? — деб соргъанды. Къарт анга
ышара:

— Сен джангы джетген бир ариу къыз эдинг,
ауузуму ачыб, сёз айтырча базмай, ичим кюйюб
айланган кюнлени биринде, бир тойда, ариу,
мор чепгенинг да юсюнгде, аз ышара, меннге
джити къарагъан эдинг. Ол кюн огъуна ма бу
джырны этгем. Андан бери алтмыш джыл озса
да, муну бир да унуталмайма, — дегенди.

* * *

Бир джаш улту сумканы къолуна алыб, орам-
гъа чыгыб, арлакъда сёлеше тургъан эки хоншу
тиширыуну къатларына барыб, аланы бирини
джашыны атын айтыб, «юйдемиди?» деб сорду. Ту-
ура ол кёзюучюкде сумканы ичинден «къоокъ»,
«къоокъ», деген таууш чыкъды. Джашын соргъан

тиширыу «хо, юйдеди, сумкангдагы бу таууш не затды?» деб сорду. Ол кьолундагына кьараб, аланы юйлери таба айлана:

— Сагъат онекиде тебени тюбюнде талай джаш джыйылыб, гугуруккучуланы тьююшдюр-люкбюз, — дегенди.

* * *

Автобус тохтагъанлай, орта сюремде тургъан иги танг санлы бир тиширыу, ёрге туруб, чыгъаргъа излеб тебреди. Ал джанында сюелиб тургъанла анга дженгил джол бермедиле. Баш-ха шиндикде олтургъан бир кьатын:

— Бу асыры базыкъды, барыгъыз да тышына чыкъмасагъыз, аллына атлаяллыкь тюлдю, — деб кеси аллына кюлдю.

Ол тиширыу да анга кьараб:

— Аллахха шукур, сенича сыппа тюлме, — деб тышына чыгъыб кетди.

Алайда олтургъан бир кьарт кьатынны имбашына кьолчугъун салыб тургъан туудукьчугъу — беш-алты джыл болгъан кьызчыкъ:

— Ання, ой ання, «сыппа» — деб неге айтадыла? — дегенлей, адамла ышарыб, джарыкъ болдула.

Амма кюлген да этиб:

— Ий, сеннге аны кьалай ангылатайым, бир тохта, — дегенди.

БАШЛАРЫ

«Ызы кялын болсун!»	3
«Къаншау ишден келиб...»	5
«Кече аты урланнган...»	5
«Къарт кяатын...»	6
«Поликлиникагъа келген...»	6
«Джылы келген...»	6
«Совхозну директору...»	7
«Бир джаш...»	7
«Джаш заманында...»	7
«Кърал тамадала...»	8
«Аскерде кюллукъ этген...»	8
«Бир тиширыу...»	8
«Кетиб баргъан...»	9
«Адамла аслам...»	9
«Бир киши...»	9
«Къыз суююб...»	10
«Башха элде...»	10
«Азиягъа джангы кечюрюлген...»	11
«Дорданбий аякъ юсюнде...»	11
«Хасанбий кесича...»	11
«Хар неси да...»	12
«Печде адам болмагъан...»	12
«Автобус тохтаучу...»	12
«Келин алыргъа...»	13
«Сосланбекни эслеб...»	13
«Школда...»	13
«Атасы, анасы да...»	14
«Сайлаулары аллы бла...»	14
«Нюрахмат сыйы, намысы болгъан...»	15
«Тау джайлыкъда...»	15
«Тахта кегетле...»	16
«Ий, Даутну джашы...»	16
«Джылы келген...»	17
«Элде чамчы...»	17
«Бекирбекге ал джыллада...»	17

«Врач джаш...»	18
«Эшек арба бла...»	18
«Тынгылаб туруб...»	18
«Тийреге-хоншугъа айланыб...»	19
«Бу иш бир ёмюрню...»	19
«Бир кере...»	19
«Докторгъа кириб...»	20
«Эки-юч джыл кетиб...»	20
«Элчи къартны...»	21
«Он джыл болгъан...»	21
«Джыйын къураб...»	22
«Бир юйдегини аналары...»	22
«Кърал тюрлениб...»	22
«Конторну кабинетинде...»	23
«Шаухал ашыгыб...»	23
«Джылы келген адам...»	24
«Джаш биз айтханны...»	24
«Адам кёб джыйылгъан джерде...»	25
«Джукъ кереклинг болса...»	25
«Болуру болуб...»	26
«Бир танышы...»	26
«Талай джылыны...»	27
«Эрге чыкъгъан къыз...»	27
«Берне чача...»	27
«Неда барды...»	28
«Атанг бла...»	28
«Эки къарт...»	29
«Элде адамланы...»	29
«Юйюнг къуруб...»	29
«Кёл салгъанма...»	30
«Джакку бла Лякку...»	30
«Депутат болама, деб...»	31
«Гугурукча кычырды...»	31
«Эски «Москвич» бла...»	31
«Терезеден къараб...»	32
«Кышлыкыгъа чыгыб...»	32
«Чалкы чала...»	33
«Ишден келиб...»	33
«Бир юйдеги...»	33
«Джаналий бригадир болсун...»	34
«Юч кызы болганды...»	34
«Итге аш бергенмисиз?»	34

«Эки кызыны...»	34
«Аягын тута башлаганды...»	35
«Машиналагъа кыарай...»	35
«Бек сюйгенди...»	36
«Аллах сакъласын...»	36
«Къартла пенсияларыны юсюнден...»	36
«Мода болганды...»	37
«Тамада этиб...»	37
«Бир-бирлерин джаратыб...»	38
«Ушакъ эте келиб...»	38
«Маулут бошалыб...»	38
«Сен Лондонда тууганса...»	39
«Чалкыгъа чыкыганды...»	39
«Ачыуланыб турганы бла...»	39
«Нёгерине кыараганды...»	40
«Устаз болуб ишлеген...»	40
«Къулаклары бегирек бир киши...»	40
«Киштигим ёлюб къалганды, деб...»	41
«Райкомну бюросунда кыарагандыла...»	41
«Гутурукку кёрмейме...»	42
«Башымы алыб кыачыб келеме...»	42
«Чачы бир кёзюн джаба...»	42
«Кёбюрек джазаргъа керекди...»	42
«Сакъаллары да джетиб...»	43
«Къатын ала, къатын кыоя...»	43
«Кюлюб турганды...»	44
«Аналары кыаты ауруб...»	44
«Уллу кыайгы боллукъду...»	44
«Люлкасын алыб...»	45
«Хоншусун аманлаганды...»	45
«Къол бла чалган...»	46
«Бетинг-кыутунг да кетиб...»	46
«Гудучула побешедиле...»	47
«Кыуандырайым, деб...»	47
«Тюйюшгендиле...»	47
«Кыабармы эдинг?»	48
«Мен айтханча эт...»	48
«Ичемисе?»	49
«Пенсиягъа чыкыган болурса...»	49
«Кыалай ангылайсыз?»	50
«Эшитгенмисе?»	50

«Ишекли болуб тура эдим...»	50
«Бензинни ызына кыя...»	51
«Тюрлю-тюрлю ауруулагы...»	52
«Тамадамы джашыды...»	52
«Ары-берилени хазырла...»	52
«Кенг арбазда...»	53
«Джолда негери бла...»	53
«Ушатмай...»	54
«Кыйтыб келе...»	54
«Кьолунда сумкасы бла...»	54
«Алын артына айландырыб...»	55
«Танышына тюбөб кылыб...»	55
«Башыбыз кьалганды палахха...»	55
«Заран салганды...»	56
«Тамагы да хырылдай...»	56
«Ачха бериб...»	57
«Юйю таба кетди...»	57
«Кенгден огуна таныб...»	58
«Чотугуз кьолай тюддю...»	58
«Кюеу сайлай турама...»	59
«Джаууб кьалмасын...»	59
«Политикагы кыызгянса...»	59
«Зыгыр куюб...»	60
«Айран болмаса...»	60
«Газетни окуб...»	61
«Не тюрлю чам...»	61
«Тамада болуб ишлей...»	62
«Бу да бизни адамды...»	62
«Иги чалкы ала...»	63
«Столгы олтурады...»	63
«Хапар кертимиди?»	64
«Кыбыл болду...»	64
«Сёзю кьой да...»	65
«Сёлеше тургянлай...»	65
«Бирер джары чачылыб...»	66
«Ыйлыгы билген...»	66
«Тутдула да ийдиле...»	66
«Кылай-алай да...»	67
«Юйюне кыйтады...»	67
«Ауушхандан сора...»	68
«Ёлеме деб, кьоркьмайма...»	68
«Ёрге-ёрге чынгай...»	69

«Энди ачха төлесенг...»	69
«Тамагын бошлаб...»	69
«Ненча джыл болганды?»	70
«Эрнин чюйюргенинде...»	70
«Ол келсе уа...»	71
«Ауруудан кьутулуб...»	71
«Пенсиягъа чыкъдым...»	72
«Бюгече тюшюмде...»	72
«Мен да алай этгенме...»	73
«Кёлюне джетмей...»	73
«Къайгысы улуу кёреме...»	74
«Бошаб кьоя эди...»	74
«Айтылды, этилди...»	75
«Къарай келиб...»	76
«Адам ашаучула...»	76
«Ышаргъан да этиб...»	76
«Къабыб башлайды...»	77
«Джолгъа чыгъады...»	78
«Бир кюн кесича...»	78
«Адамла да тургъанлай...»	79
«Кишиге джукъ айтма...»	79
«Джууукъ джеттенле кёб кёреме...»	80
«Бир аягъым тёрде...»	80
«Къан джауб...»	80
«Къапчыгын алайыкъ...»	81
«Бу тюшюммюдю, тюнюммюдю...»	81
«Не хатасы барды...»	82
«Сайлау участок этиб кьойдугъуз да ...»	83
«Акъыз, юйге кел...»	83
«Далхатча чабышсакъ...»	83
«Тауукъ орунга кириб...»	84
«Адамгъа игилик этгенмисе?»	84
«Бек тамаша болдум...»	85
«Джан нек аурутдунг?»	85
«Депутат болурму эдим?»	86
«Чачын джыртыб...»	86
«Сюйгенингча эт...»	86
«Акъ юйде ишлейди...»	87
«Сансыз-санаусуз...»	87
«Бизден акъыллы кёреме...»	88
«Таб тюшгенлей...»	88

«Ёлдо, кетди...»	89
«Биле келигиз...»	89
«Къайры бараса?»	89
«Мен барыб къайтхынчы...»	90
«Уллу таянчагы барды...»	90
«Къазанынг боллукъду сай...»	91
«Алай къалай этдинг...»	91
«Хапар билирге керекди...»	91
«Не айтырга да билмейме...»	92
«Энди ачха излейди...»	92
«Талай ай кетиб...»	93
«Чибин учса...»	93
«Сени сюйгенча сюеме...»	94
«Шо, айыб этме...»	94
«Къачарга керекди...»	95
«Танырыкъ болмазса...»	95
«Алгъаракъ келсенг...»	96
«Джюн болуб тюшселе...»	96
«Разыбыз деб билдирсек...»	97
«Бир джерде олтур...»	97
«Меннге да бир юрет...»	98
«Токъмакъ Алиевич дерге керекди...»	98
«Оноу этерге да боллукъду...»	99
«Нек чыкъдынг?»	99
«Джангы машинаны къалай алды?»	100
«Джанынг ауруса...»	100
«Джён эт деб...»	100
«Гугуруккуга сорайым...»	101
«Ашагъан да алай ашайдыла...»	101
«Ох, деб, тынч турама...»	102
«Тёрт тилни билген бла...»	102
«Тайыша башлагъан кёреме...»	103
«Къаллай бир ичерге керекди?»	103
«Саутлага къараб...»	104
«Башхага джангыласыз...»	104
«Стол барды...»	104
«Сора нек?»	105
«Ариу билеме...»	105
«Иги тынгыла...»	106
«Айырыб сюесе...»	106
«Аман мобиль болугъуз...»	107

«Тынгылы джууаб бер...»	107
«Тюз айтасыз...»	108
«Ачха табсанг?»	108
«Ариу санаб берликди...»	108
«Не боллукъду?»	109
«Бети да джарыб...»	109
«Къан джаууб турады да...»	109
«Башымы кючден алыб къачдым...»	110
«Аманат этеме...»	111
«Атын айтыб...»	111
«Алмайма...»	112
«Этмей не этериксе...»	112
«Джырта тебрегенлей...»	112
«Аны таба къараб...»	113
«Даур-суююр эте...»	113
«Иш анда тюлдю...»	114
«Ойнары келиб...»	114
«Ичине тюшерге излей болурла...»	115
«Мен ангыламасам...»	115
«Исси къабдырыргъа боллукъбуз...»	116
«Къолугъузгъа къараб турады...»	116
«Эрнин чуююрюб...»	116
«Айыб этме...»	117
«Тукъумларын джаратмайма...»	117
«Бир-бирлерин къырдыла...»	118
«Толу башха санаб...»	118
«Кавказда тойюше келсегиз а...»	119
«Башыбызны кючден алыб...»	119
«Нохта бауун да этерме...»	120
«Кесим кёргенме...»	120
«Не хапарынг барды?»	121
«Кимден билликбиз?»	121
«Къабар итчады...»	122
«Цех ачхандыла...»	122
«Ары бир къорагъыз...»	122
«Да, танг да атарыкъ болур...»	123
«Эгиз негерчады...»	123
«Джанибек Чегемге баргъанча...»	124
«Бир кюн къачыб кетселе...»	124
«Бир ариу къыз эдик...»	125
«Гугуруккучуланы тойюшдюрлюкбюз...»	125
«Сенича сыппа тюлме...»	126

Ханчаев Маммет Юсупович

СКАЗАЛ

Сборник юмористических рассказов

На карачаевском языке

Редактор *М.М. Кубанов*

Художник-художественный редактор *М.М. Кубанов*

Технический редактор *О.А. Ахметова*

Корректор *Н.С. Арасулова*

Компьютерная верстка – *А.Я. Унежова*

Подписано в печать 01. 09. 08.
Формат 70х90 ¹/₃₂. Бумага офсетная.
Гарнитура «Friz». Печать офсетная.
Усл. печ. л. 4,9. Усл. кр.-отт. 5,3. Уч-изд. л. 4,3.
Тираж 1 000 экз. Заказ № 1325

РГУ «Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23,
Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ОАО «Издательско-полиграфическая
фирма «Ставрополье».
355035, г. Ставрополь, ул. Спартака, 8.

X 199

Хапчаев М.Ю. «Сказал». РГУ «Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство», 2008 — 136 с.

ISBN 978—5—7289—0251—5

В книге Хапчаева М. Ю. — юмористические рассказы, которые по разнообразию сюжетов и тематики привлекут внимание самого широкого круга читателей.

X 4702280100—2 2—2008
9П1 (03)—2008

84(2Рос-Кара)6—4